

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублі,
піврічна 5 К., 2 рублі, квартальна 3 К., 1-20 рублі. :: Ціна
сього числа 30 сот., 10 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

III. рік. Ч. 31—32.

Відень, 16 квітня 1916.

Ч. 91—92.

Церковний бік української справи.

III.

В українських землях поза границями Росії проявила ся реакція проти названого унії української православної церкви — відірванням від київської митрополії та прилученням до церковної унії з Римом так, що ідея унії могла зазначити ся в останнім десятиліттю XVII віку більшими успіхами ніж давніше протягом одного століття. А втім унія не творила ніякої новості в українським церковнім життю. Історія української церкви відрізняєть ся тим від інших грецьких церков, що вона все була найблизшою до Риму. Правда, на короткий час зближали ся й інші споріднені церкви, з виїмкою московської, але в ніодної не діяло ся се так часто та з такими глибокими й далеко-сягаючими наслідками, як се було на Україні, не зважаючи на те, що сьогодні тільки яких шість мільонів Українців належать до католицької церкви в обох обрядах. І сей вислід спричинили особливі політичні обставини. Короткий огляд розвитку ідеї церковної унії в українських землях пояснить сей факт ближше.

Уже вище згадано, що українська церква, коли вона була ще одинокою й самовладною в східній Європі, не брала участі у відомім остаточнім розриві між римською і грецькою церквою коло половини XI століття, але щойно півстоліття пізніше пішла за прикладом Византії. Наслідком пересунення політичного центра з Києва до Галича й Володимира (Волинського) підлягла українська церква впливам західного католицизму. З державного становища сприяли йому галицько-володимирські князі (напр. основник злученої галицько-володимирської держави, Роман Великий) і дозволили латинським конгрегаціям на вільний вступ і вільну діяльність у своїх краях. Коли на порозі XIII в. піднесено перший раз думку про загальну церковну унію й ся думка довгий час була змістом політики папського Престолу, були дуже гарні вигляди, що українська церква приступить до злуки. Одначе передчасна смерть Романа й сороклітні внутрішні боротьби за його спадок перешкодили сій злуці. Правда, коротке підчинення галицько-володимирського князівства Угорщині в XIII в. використав Рим на те, щоб за підмогою угорського короля Андрея II захищити унію, але вона не могла увінчати ся повним успіхом з причин, про котрі годі тут говорити; все-таки ідея унії мала багато прихиль-

ників, навіть між вищим духовенством (один український єпископ з Галичини брав участь у лїонському соборі 1245 р.). Щойно, коли Данило завів внутрішній лад у галицько-володимирській державі, можна було й церковну злуку оголосити загальною (1253). Розвіяли ся політичні надії, які привязувано до унії, а се разом з політикою татарської держави, зверненою проти неї, спричинило по смерті Данила повільне ослаблення узлів. Сю шкоду могло надолужити заснованне окремої української митрополії в Галичі, що була незалежною від київського митрополита, котрий переніс ся до Московщини.

Протягом першої половини XIV століття тряпляли ся ще декілька разів сприяючі моменти, коли можна було повернути наново церковну злуку, але загальний занепад католицької церкви в тих часах, а головно упадок української галицько-володимирської держави та поділ її поміж Польщу й Литву впливали під сим оглядом дуже некорисно.

Історичний фаталізм хотів, що кожда держава, котра здобула власть над українськими землями по упадку їх державного життя, все ставила ся менше-більше неприхильно до ідеї церковної унії. Се відносить ся не тільки до східних сусідів, але й до західних. Правда, діяло ся се з різних причин і в ріжній формі; перші бачили в схизматичьким православю придатне знарядде для своїх політичних цілей, а в унії небезпечне явище сепаратистичних змагань опанованих українських земель; противно західні сусіди вперто держали ся думки, що в їх політичнім інтересі лежить запобігти політичному сепаратизмови тим способом, що замість унії треба латинському обрядови допомогти запанувати в зайнятих землях. У Поляків відогравав також ролю національний мотив; вони зробили з латинського обряду знарядде національної асиміляції. Наслідком того були вони принципіально неприхильні уніятській церкві, бо вона пособляла удержанню національної окремішности Українців; отже вони дивили ся раднішим оком, коли Українці, наскільки вони зостали ся здалека від римо-католицизму, задержували своє давнє православє замість того, щоб приступити до унії. Сей погляд був міродатний для цілої церковної політики в Польщі, а з декількома виїмками й ще нині має повну силу.

Не зважаючи на труднощі, з якими мусіла бороти ся унія в границях польсько-литовської держави, знайшла її ідея пригожий ґрунт. Уже перші кроки відновленої з початком XV століття київської митрополії присвячено зближенню між римською та грецькою церквою. (Її участь на соборах 1415, 1439). Загальні причини безуспішності змагань до унії в тих часах відомі. Упадок Царгороду й після того ворожа до унії політика османської держави з одного боку, а мало відрадний розвиток римської церкви перед реформацією з другого — пояснюють достаточо, в звязку зі згаданими вище пануючими в Польщі політичними обставинами й тенденціями, некорисний вислід. Дійсний успіх могла означити наслідком того тільки московська церква, котра від 1458 р. поводила ся яко правна наслідниця грецького православ'я, що попало тепер у неволю, й котра уважала українську православну церкву, що лишила ся в дальшій союзі з Царгородом, за напів-сретичну, яку треба навести.

Відродження католицької церкви в XVI віці мусіло також видвинути на денне світло питання повернення унії в українських землях. Результатом була берестейська унія 1596 р., саме в часі, коли московська церква через утворення власного патріархату значно збільшила своє значіння на Сході.

Берестейська унія була ділом українського духовенства та римського Престолу, що мав тоді в єзуїтському ордені знаменитих борців за ідею унії. Члени згаданого ордену в польських і литовських провінціях були тоді по більшій частині заграничного походження (головно Німці) та щойно пізнійше взяло в них верх упередження до унії, з яким відносило ся до неї польське духовенство. Навіть тодішній польський король з шведського дому, Жигмонт Ваза, одушевляв ся сею справою.

Як кожда новість у церковнім життю загалом, викликала, що правда, й берестейська унія опозицію в населення. Мотиви, які тут ділали, були дуже ріжнородні, почасти духового, почасти соціально-політичного характеру. Українська шляхта, вчасти також міщанство бачили в унії, не без впливу протестантизму, зменшення деяких своїх користей, тим більше, що приступлення до унії не повело за собою сподіваної поправи положення церкви та її вірних. Наслідком того прийшло в українській суспільності до розлому. Між католицизмом і православ'ям мусіла закипіти боротьба, вислід якої в користь унії був поза всяким сумнівом.

Треба зазначити, що православної опозиції одної частини української суспільності не можна виводити з принципіальних симпатій до московської церкви та з якихось змагань злучити ся з нею. Крім деякої сили старинного передання та сумного досвіду зазначеної вище безкорисності зміни релігії ділало тут тільки переконання, мильність якого щойно пізнійше пізнано ближше, а саме, що церковна унія се тільки винайдений Поляками спосіб перевести українське населення на латинство та слідом за тим на польськість і здушити всякий український національно-політичний рух. Найкращий доказ того, що провідники опозиції не мали нічого спільного з московським пануванням, маємо в тім, що ся українська особистість, котра заподіяла найбільше шкоди унії, запорозький гетьман Петро Конашевич, був завзятим ворогом Московщини. Він використав критичний час польської республіки 1620 р. й за успішну поміч, яку він дав

проти Турків, був у силі повернути вимерлу вже православну єрархію й натхнути тим робом ще в передостанній момент українське православ'я оживляючим духом. Сумнівність його патріотичної заслуги, задля чого його високо виславляно, пізнали пізнійше його наслідники, на жаль у часі, коли зробленої помилки вже не можна було направити, бо велику часть Українців видано в 1654 р. впливам московської церкви.*

Відновлену Конашевичем православну церкву піддано основній реформі й саме зовсім не в консервативнім, византійським чи то московським дусі, але в напрямі, обраним уже перед століттями, щоб вона могла присвоїти собі всі засоби духової й культурної переваги католицької церкви (заснованне православної академії в Києві на французький зразок з латинською викладовою мовою — митрополитом Петром Могилою). Заходи в с'їм напрямі дали такі гарні овочі, що деякі чужинці могли дивувати ся високому ступеневі культури Українців у половині XVII століття. Та цвітучий стан на жаль не тривав довго.

Прилучення України до Московщини та її поділ, який з тим наступив, були, як відомо, тяжким ударом для української православної церкви: її автономія щезла зовсім у східних частинах країни. Та в західній Україні побідила ідея унії на цілій лінії, бо вже в часі прилучення України до Московщини прийшли до думки, що в с'їм тяжким положенню все-таки було-б кориснішим зближення до Риму. Так являєть ся XVIII вік добою майже неподільного панування унії в українських землях на правім боці Дніпра. Та на нещастє мали в Польщі згадані вже прінципи в трактуванні української церкви все ще своє значіння. Правно-політичне становище уніятів супроти держави і становище греко-католицького духовенства супроти латинського клиру не поліпшило ся ні трошки, але навіть погіршило ся під деяким оглядом. Наслідком того був рівень освіти духовенства низший, ніж у цвітучій добі українського зреформованого православ'я в XVII столітті. Такий стан тривав аж до упадку польської державности. Як можна було сподівати ся, виступили якраз наслідки довголітнього понижування й угнітання української уніятської церкви в Польщі, тим більше, що Поляки навіть по поділах своєї держави не хотіли занехати свого дотеперішнього поступовання супротив унії, противно — сподівали ся, що наслідком політики російського правительства винищування унії значно більша частина греко-католиків перейде на латинський обряд ніж на православ'я. Бо-ж се доказаний факт, що до успіху жорстокого навертання греко-католицьких Українців у Росію при кінці XVIII та з початку XIX століття причинило ся в високім етупні польське духовенство під своїм архієпископом Сестшенцевичем. Чи-ж дивниця, що уніятська українська церква, позбавлена всякої політичної підпори, протягом кількох десятиліть упала жертвою російської державної церкви, в котрій знаходила ся вже зрештою значна частина українського народу. Численні останки уніятів і сильні симпатії до унії не зникли одначе до нинішнього дня.

* Хоч усе-таки в історії українських церков (як православної, так і греко-католицької) під польським пануванням не можна заперечити тут і там відокремленої московської риси, треба шукати пояснення сього явища виключно в політичних обставинах українського народу, в тяжкій боротьбі з польськістю.

Тільки в Галичині, що дістала ся до Австрії, цївило австрійське правительство унії, як треба, й підперло її так, що вона могла зацвісти в короткім часі й видати гарні плоди, хоч усе ще мали силу перейняті по давній Польщі пересуди й міри супротив унії та навіть здобули деяку перевагу, витискаючи поволі австрійську державну ідею з Галичини. Одначе вони вже не мають сили, бодай доки не повалено прїнципів теперішньої політичної системи, наробити стільки шкоди католицькій ідеї, як мала ся справа в інших частинах України. Противно, треба сподівати ся, що справедливе трактування галицької уніятеької церкви зробить її видатним розсадником ідеї унії на Сході. Вартість церковної унії в боротьбі з російською перемогою найліпше навчило ся цїнити саме російське правительство, бо не терпить греко-католицького віроісповідання та стараєть ся підкопати його навіть поза границею Росії. І хоч Европа присвятила стільки уваги російському трактуванню греко-католицької церкви в Галичині в часі інвазії 1914—15 рр., Росія знає, що й чому вона робить. *Ab hoste discite!* (Вчіть ся від ворога!).

IV.

На окрему коротку згадку заслугоє римо-католицька церква (латинський обряд) в українських землях. Уже підчеркнено, що ще в часах державної незалежності України католицька церква тішилася вільним вступом і свободою виконання свого обряду. Не тільки були там католицькі громади, церкви й монастирі, але також зорганізовані церковні провінції з власними єпископами. Отже треба підчеркнути, що вже перед здобуттем українських земель Польщею були в них добрі задатки української церкви латинського обряду. Навіть треба прийняти, що при дальшій істнуванні політичної самостійності України була-б діждала ся щойно названа церква особливого розцвіту, може навіть була-б осягнула з часом перевагу. Політичний занепад України мав також під сям оглядом фатальні наслідки. З легко зрозумілих причин зідентифіковано католицизм з політичним пануванням і національним гнетом. Практичне життє дало сьому поглядові безліч доказів, що приналежні до римо-католицького віроісповідання, чи вони Українці з роду, чи заходжі чужинці — Німці, Італійці, Маляри, — стали національно-свідомими Поляками або бодай були знарядом національної польської політики супротив Українців. Так положено забору на шляху поступу римо-католицької церкви на Схід. Не зважаючи на те, числить римо-католицька церква в українських землях коло 2 мільйони душ українського походження й мови; неукраїнські віроісповідники сеї церкви творять значну меншість. Якби се віроісповідання стратило на будучність свій національно-політичний характер, неоправданий ні тактично ні історично, то воно зараз могло-б прийняти свою давно перервану ролю й успішно її продовжати. Бо-ж се одна з найвизначнійших прикмет римо-католицької церкви, що вона, не тратячи своєї чудової одноцїльності, все приновляєть ся до етнографічних обставин, тим більше до народньої мови. Може одинокую виїмку під сям оглядом практикуєть ся на шкоду католицизму в українських і сусідніх білоруських околицях, де дотичні народні мови прогнано з костела, щоб тим лекше дальше плекати й поширювати безглузду думку про

ідентичність католицизму з польськістю для деяких національно-політичних цїлей.* Литовці змогли вже вибороти деяке признание для своєї рідної мови. Реформа в сїм напрямі на українських землях стала вже необхідною в інтересі католицької церкви.

Висновки.

З повищого представлення справи можна поробити отей висновки:

1. Погляд про одноцїльність російської церкви не оправданий ні з історичного, ні з теперішнього становища; противно, названа церква се розмірно ново-утворений конгломерат відмінних церковно-культурних одиниць.

2. Російська держава не держить ся віроісповідною спільністю її підданих, навпаки, ся буцїм-то неподільна одноцїльність вже розложеного в своїй середині та спорохнявілого релігійно-церковного життя має свою підставу тільки в державній силі й удержуєть ся нею.

3. Ся держава злучила в собі крім греко-орієнтальних народностей також цїлий ряд римо-католицьких і магомеданських та привязала їх усіх до держави тими самими узлами, „непоборність“ яких так само сильна, як „непоборність“ російської військової сили.

4. Отже російська церква нероздільно звязана з істнуванням російської держави та не є в силі її пережити.

5. Зокрема вирванне України з звязку російської державної церкви та заснування окремої української національної церкви, яка шукала-б знову злуки з заходом, не натрапило-б на більші перешкоди, ніж се було з так багато іншими східними церквами (румунською, болгарською, сербською і т. д.), а не то що з грецькою церквою, незалежною від царгородського патріарха. Такий перебіг справи є саме конечною передумовою для будучого розвитку й поширення католицизму на Сході.

6. Тїсні взаємини, які істнують у Росії між державою і церквою, вимагають, аби в міру того, як відірветь ся від російської держави поодинокі області, не тільки пороблено звичайні міри щодо управи ними, але й розумно та свідомо цїлі управильнено церковні відносини.

7. Що торкаєть ся земель, які центральні держави вже здобули й держать сильно в своїх руках, без огляду на те, в яким обсягу забезпечить їх мир, треба поводавати такі розпорядки:

а) Зараз відновити уніятеьку, греко-католицьку церкву та зорганізувати її з колишніх уніятів, що знайшли пристановище в латинськїм обряді або були приневолені перейти на православє. Сю задачу можна розвязати без

* Прїнципи польської церковної політики цїлком подібні до прїнципів російської церковної політики; одна й друга руководять ся виключно національно-державно-політичними міркуваннями. Як Москалі твердо держать ся прїнципу: все, що православне, се московське, або мусить стати московським, а що не є московським, можна так само змосковити; — так і Поляки заявляють: усе, що римо-католицьке, се польське й не може бути інакшим, інші віроісповідання повинні бути так само добре польськими. З сеї причини обидва буцїм-то вороги годять ся в своїй неприхильности супроти церковної унії на українськїм (і білоруськїм) ґрунті, який уважають спільною експансійною областю й де вони зовсім природно попадають час до часу в конфлікт з собою; бо церковна унія сприяє національній і культурній самостійности й забезпечує її перед денационалізаційними змаганнями зі Сходу й Заходу. Невтральний погляд про се можна знайти у Аврелія Пальмієрі О. С. А. (Російська церква, Фльоренція, 1908).

труду при помочи греко-католицького клиру в Галичині, так само Василянського чину. Щоб піднести повагу унії на Сході, було-б дуже порадо приступити негайно до заснування греко-католицького патріарху з осідком у Львові.

б) Треба без вагання подбати про задоволення релігійних потреб решти православного населення, щоб усунути в неї переконання, що таке задоволення можливе тільки в рамках російської державної церкви. Наскільки показало ся-б невідповідним ужити православного духовенства, що тут і там позітало ся, стоїть до розпорядимости для сеї цілі значне число кандидатів з рядів патріотичного православного духовенства української мови на Буковині. Притім було-б дуже вказаним довести до іменування при царгородським патріарху окремого україн-

ського екзарха, по можности з титулом київського митрополита.

в) Римо-католицьке населення зайнятих українських земель у випадку, якби не визволено українських земель аж по Дніпро, треба відобрати з звязку могилівської митрополії, чи то житомирського єпископства, замість того заступити окреме римо-католицьке єпископство українського характеру в Володимирі Волинським або або Луцьку й підчинити його разом з реорганізованим холмським єпископством римо-католицькій митрополії у Львові.

Доброго результату з таких усяких мір можна-б ждати тільки з одним застереженням: коли зайнятих земель не прилучить ся під ніякою умовою до Польщі.

С. Томашівський.

Українська справа в румунським парламентах.

Болгарський дневник „Народни Права“, орган редактора міністрів Радославова, передрукував з румунського дневника „Молдова“ у 61 ч. статю бувшого ректора університету в Ясах, професора Стере, про Україну й український народ. Від себе додають „Народни Права“, що ся знаменито написана статя демаскує ігноранцію та злу волю Таке Йонеску в українській справі.

З сеї статі подаємо тепер деякі уступи:

„У своїй промові при дебатах у відповідь на престольну промову Таке Йонеску прислужив ся дуже нашій справі. Не тому, що та промова була гарна й талановита; моральна її вартість залежить від цілі, яку вона мала. Постараю ся перевести докладну аналізу сеї промови та показати, яких дивних метод уживають деякі наші парламентарні діячі.

В моїй промові говорив я про трагічну долю українського народу. В часі сеї промови Таке Йонеску перебивав мене окликами: „Що се за Україна, панове, я її не знаю.“ — „Вона загалом не існує.“ — „Я знаю, що се Польща, але Україна?“... А другий посол Куза додав: „Україна се вітчизна д. Стере“ (Сміх). На се Таке Йонеску: „Коли я перший раз почув про Україну, то був тоді ще в ліцею. Тоді попала мені в руки одна брошура, надрукована в 1861 р. в державній друкарні в Парижі, й там була мова про Україну, котру тоді ще називано Малоросією. Від того часу до теперішньої війни не чув я нічого за неї.“

І так д. Таке Йонеску нічого не знає про Україну. Він не знає про 30-мільоновий народ, етнографічна територія якого межує з Румунією від Дністра до Хотина та через Прут до Чернівців. Сей народ сотворив літературу, яка по російській і польській є найбагатшою славянською літературою, значно багатшою ніж чеська, хорватська, сербська, болгарська й інші. Великий поет Тарас Шевченко зайняв видне місце в світовій літературі, а багато письменників добре відомі європейській публіці з перекладів. Славні російські письменники Гоголь і Короленко були приневолені писати по московськи, однак почували себе Українцями й горді були на своє походження.

Історія українського народу тісно звязана з історією Молдавії. Чи дійсно Таке Йонеску нічого не чув про славних українських гетьманів Богдана Хмельницького, Дорошенка, Мазепу, або про Тимоша, що оженив ся з молдавською княгиною? Чи дійсно не чув він, що дуже давно перед сею війною політичне життя в габсбурзькій монархії захмарювала боротьба Поляків та Українців у Галичині? Як можна се зясувати, що державний муж, котрий хоче розв'язувати проблеми, які виринули в сій війні в сій справі, не знає, що таке Україна?

Колиб се торкало ся д. Йорги,* я не дивував ся-б сьому. Сей університетський професор, як сам признав, не уважає за потрібне познайомити ся з ученими українського народу та його історією. Але як може Таке Йонеску, великий політик, що на одному засіданні тут у парламентах рішав будучу долю Європи, ігнорувати 30-мільоновий народ і його трагічну долю?

Щоб переконати про існування того народу, досить зробити маленьку прогульку вздовж теперішньої границі румунського королівства або заглянути до першого ліпшого підручника славянської етнографії або історії. Тридцять мільоновий народ не може зникнути з лиця землі без огляду на те, який буде результат сеї війни. Навіть, як побідить Росія і не постане українська держава, то все-таки не може вона зникнути з уяви політика, а тим більше румунського. Я не годен повірити, щоб сьогодні найшла ся в Європі людина, хочби з середньою культурою, яка твердила би се, що позволив собі отсей великий румунський політик, який каже, що не знає, що се таке та Україна.“

Додаю ще від себе, що „великий політик“ свідомо сказав неправду. Ще перед промовою професора Стере Таке Йонеску говорив дуже багато та дуже пильно випитував ся передовсім про російських Українців у розмові з кореспондентом „Кієвск-ої Мысли“ д-ром Ратнером.

Софія, 29 марта 1916.

Др. Лев Ганкевич.

* Проф. унів. Йорга в Букарешті, історик, не хоче знати Українців. Знамениту відправу дав йому наш приятель Замфір Арборе в своїй новій брошурі „Україна și România“, Букарешт, 1916. Вид. „Союза визв. України“.

Без зміни.

Що Пуришкевич залишив Думу й виїхав на провінцію, бо йому „осточортіла“ безконечна думська балаканина, в тім нема нічого дивного, але треба дивувати ся тим послам, які ще полишали ся в Думі. Більшість Думи, з'єднана в поступовім бльоці, більше року вже домагаєть ся „міністерства довіря“; що до теперішнього правительства Дума не має найменшого довіря, яскраво свідчить промова речника поступовців Шидловського, який сказав у ній між иншим: „Теперішній міністер внутрішніх справ заявив при вступленню на свою посаду, що його гаслами є боротьба з дорожнею та з Німцями російського підданства. Щодо дорожні, то ви всі знаєте, що ми поки-що не стали ще на шлях, на яким можна було-б усунути всі ті огидні явища, які відбувають ся рішучо в усіх міністерствах через плутанину та величезну дезорганізацію. В сім відношенню міністерство не зробило того, що воно може досить необережно приобіцяло зробити. Звертаючи ся до другого питання, треба висловити побоювання, що правительство провадить боротьбу з Німцями такими засобами, які дуже шкодять особам, котрі нічого спільного не мають з якоюсь навалюю та викликають всякі інші негативні явища“. . . „Не маючи спроможности виконати свої завдання, правительство робить ся все гіршим і гіршим“. До сього додав правий націоналіст Савенко: „Країна вже тому не може йти за правительством, яке не користуєть ся її довірем, що се слабе, відірване від країни й тому безсиле правительство не старало ся навіть у сій війні вести країну за собою“. Коли так говорять октябрист і правий націоналіст, що недавно ще був чорносотенцем, то легко собі уявити, як ставлять ся до правительства ліві партії. . . І не зважаючи на се все, Дума ухвалює правительству, до якого не має найменшого довіря, мільони й мільярди народніх грошей, приймаючи бюджетові предложення міністерства внутрішніх справ, Синода, міністерства війни і т. д. А що правительству безмежно важнійше мати ухвалений бюджет ніж довіре народніх представників, то воно на них не дуже-то й зважає.

Думські промови інтересні не так самі собою, як через те, що з них можна в більшій мірі ніж з понищених цензурою часописей довідати ся про важніші прояви суспільного життя в Росії. Одним з найбільш характеристичних явищ внутрішнього життя Росії треба безперечно вважати події в путилівській фабриці зброї, в справі яких внесено в Думі інтерпеляцію. З промов послів і міністра війни видно, що в путилівській фабриці зброї панувала крайня дезорганізація. Фабрика страшенно визискувала робітників, цілком не зважаючи на безмірний зріст цін предметів поживи. За всяку спробу поліпшити своє положення правительством тяжко карало робітників. До якого ступня дійшли сї переслідування, можна бачити з того, що в декількох днях арештовано понад 250 робітників. За найменшу провину

відсилали робітників на фронт. Робітники відповідали на се страйками, італійським страйком (який полягає на тім, щоб робити все можливо повільнійше), судили майстрів, які держали ся разом з правительством, і вивозили їх тачками на смітте, улажували бурливі збори та загалом протестували особливо проти удержавлення путилівської фабрики всіми можливими способами. Результатом сього було те, що, як заявив міністер війни в Думі, фабрика, яка виробляє засоби оборони держави, стоїть уже два тижні без руху.

В дебатах про положення робітників, які почали ся в звязку з справою путилівської фабрики, виявила ся велика різниця між чорносотенцями, лібералами та соціальними демократами. Марков II заявив, що уряд має право відіслати на фронт тих робітників, які не хочуть працювати в фабриці зброї. Мілюков назвав поведення робітників „ударом у зади російського війська“ та протестував проти тих провідників робітництва, котрі заявили, що вони готові обороняти вітчизну, але не хочуть нападати на чужий край, доводячи, що ворогів Росії (які, до речі, ніколи не напали на неї) треба перемогти, щоб забезпечити її від будучих можливих нападів. Соціалдемократичні промовці виступили з домаганням у справі поліпшення економічного положення робітників і проти удержавлення путилівської фабрики.

З'їзди земств і міст, що відбули ся в останнім часі, були досить докладною копією думської балаканини. Жадних звідомлень, які позволяли-б судити про практичну працю сих громадських організацій, не оголошено, але зате виголошено багато промов і резолюцій против уряду. На з'їзді міст напр. Коновалов заявив, що було-б дуже важно, щоб міська Росія прилучила свій голос до гасла воєнно-промислового з'їзду, котрий домагав ся відповідальної власти.

На з'їзді земств виголосив промову Львов, цікаву під сим оглядом, що вона показує, як Росіяне тепер уже починають готувати ся до роботи по скінченню війни. Говорячи про економічне положення Росії, Львов сказав: „Тут перед нами стоїть величезна праця. Перед нами стоять тут не тільки завдання, подиктовані війною, ми мусимо готувати ся видержати також перший тяжкий час по війні“.

З'їзд ухвалив резолюцію, в якій говорить ся між иншим таке: „Росія живе в постійній тривозі за справу перемоги та за внутрішній нелад у державнім життю країни. Тільки нове правительство, що спиратиметь ся на довіре країни, еднаючи ся з її законними представниками, зможе виконати великі завдання, які стоять перед ним. А тепер по упливі пів року державна власть ще не змінена, міняють ся люде, що мають владу в своїх руках, але сама власть не міняєть ся. Навпаки вона зміцнилася ще більше. Ознаки внутрішнього розкладу власти множать ся. За минулий час вона розходила ся з громадянством усе більше. Наша тривога зростає...“

М. Троцький.

Гдансько-одеська шия та змаганне Німеччини до Чорного моря.

Дуже поширений ілюстрований місячник „Velhagen und Klasing's Monatshefte“ подав у квітневій книжці переклад В. Е. А. статі відомого румунського економіста Б. І. Асана з румунської часописи „Revista porturilor si a navigatiunei comerciale“ під пошпим заголовком. На початку німецького перекладу зазначаєть ся, що сю дуже удокументовану статю подаєть ся читачам місячника задля її ваги. Вважаємо за відповідне познайомити й наших читачів з згаданою статєю в українським перекладі.

Дві морські затоки, що розділені шматом суші, названим шиєю, мають на себе притягаючий вплив, який тим біль-

ший, чим більше віддалення, яке треба перебути водним шляхом, аби дістати ся з одного заливу до другого.

Торговля від одного заливу до другого відбуваєть ся сухопутньою дорогою, але коли торговельні зносини стають інтензивнійші, перетинаєть ся шию, розумієть ся, коли тому не стоять на перешкоді ніякі природні перешкоди, як гори, або коли не робить сього неможливим обставина, що декілька держав,

які суперничать з собою, панують над сею самою шиєю.

Перешкоди, на які натрапляє розвиток природних торговельних зносин від заливу до заливу, потягають за собою упадок населення відповідної шії.

Є цілий ряд таких шій, які з наведених причин мали сильні перешкоди в своїм розквіті, але інші, де усунено такі перешкоди, не тільки вийшли на користь доокружного населення, але й на добро цілого людства.

До сих останніх належать між иншим суецька шия, панамська, коринтська, данська з кільським каналом і т. д., де людська праця побудувала канали й сим робом промостила торговельні шляхи, що вийшли на добро цілому світу.

До перших, котрі спричинювали спинення всякого поступу, належить передовсім найбільша європейська шия, яка розділює Балтійське море (Гданський морський залив) від Чорного моря (Одеський або Миколаївський залив). Сю шию можна найлегше перейти навкіс, бо не тільки ніякі гори не стоять шляху на перешкодї, але його значно улукшують сплавні ріки, а саме Висла, що починаєть ся коло Гданська, продовженням котрої є Сян, а пізнійше Дністер аж до Одеси.

Що за причина була, що ся шия не розвинула ся до найвизначнійшого торговельного шляху між Балтійським і Чорним морем і що дотичне населення мусїло бути позбавлене користей з такого шляху?

Причини треба шукати в тім, що над сею шиєю панували три держави, які суперничать з собою; Німеччина, Росія (Російська Польша) й Австрія. Ся шия, яку ми задля недостачі картографічної назви можемо назвати „Великою шиєю центральної Європи“, перегинає старий континент на дві часті. На нїм знаходив ся старий шлях, що лучив центральну Європу з Малою Азією й Індією. Сей шлях ішов через Молдавію і його занекали шойно тоді, коли в 1489 р. Васко де Гама відкрив дорогу до Індії та рік Доброї Надії.

Наслідком цілковитого здобуття Польщі й інших частей Росії опановує Німеччина велику частину сеї шії, а коли союзні центральні держави дістануть ся до Одеси або до Миколаїва, то розпоряджатимуть цілою шиєю, яка в руках одної великої держави, як Німеччина, котра визначаєть ся такою знаменитою організацією, незабаром розвинеть ся в другий шлях між центральною Європою, Малою Азією й Індією.

Говорю про другий шлях, бо перший іде, як відомо, до Індії через Білгород, Софію, Царгород, з котрої саме дороги користатиме передовсім Австро-Угорщина, а друга вийшла-б на добро в першій мірі Німеччині.

Правда, Румунія не лежить на ніоднім з сих обидвох шляхів, але коли наші провідники вмітуть витягнути відповідну користь з вигідного положення нашої країни, а ми приложимо до того рук, аби промислом, торговлею та перевозовими засобами взяти діяльну участь у німецькій експанзії на Орієнті, то раз на все забезпечимо собі наслідком нашого географічного положення незалежність і постійний поступ. Ми мусимо зробити експанзію центральної Європи, яка несе цивілізацію, також нашою, а кождий, хто працює проти сеї експанзії, має на ціли наше знищення, бо „шлях творить державу“.

Як використає Румунія своє положення між сими обома експансійними дорогами Європи?

Ми можемо зробити для себе пожиточними обидві дороги завдяки тим розгалуженням шляхів, які є вже в нас. Досї була обмежена торгівля на першій шляху до Орієнту через

Сербію, котра як агент Росії стояла на перешкодї німецькій експанзії, щоб дійти до Византії, за якою Росія так довго вже нудьгує. Так само Росія була досї винна, що другого шляху не можна було використати й розвинути.

Тому, що Росія мала під своїм пануванням Україну з пристаню Одесою, а так само Польшу, будувала вона, проти тенденції Європи, широкоторові залізничні шляхи, щоб сим робом труднощами, які сиравляє перерадовування товарів, спинити німецьку експанзію до Чорного моря.

Зате хотїла Росія оживити один торговельний шлях, який, що правда, не мав би ніякої економічної будучности, але велике стратегічне й політичне значіння для царської держави.

Є се саме залізничий шлях Москва—Букарешт до Адрії (Сан Джйовані ді Медуа або Скутар), котрий запроєктував російський міністер Вітте, а пізнійше відновив Ізвольський циркуляром, яким звернув ся 2 марта 1908 до європейських держав.

Румунія поспішила ся прилучити ся до сього проєкту й заявила готовість побудувати міст на Дунаю коло Турн—Северину.

Росія, котра зготовила труднощі перевозови товарів Німеччині до Одеси, спровадила через те упадок названої пристані, як видно з отсього зіставлення:

	1908	1909
Одеса	69.700 вагонів	85.600 вагонів.
Новоросійськ	37.000 „	145.000 „
Ростов	81.000 „	156.000 „
Миколаїв	89.000 „	163.000 „

Сей упадок іще більше впадає в очі, коли порівняти рух пристані Одеси з рухом Констанци (румунська пристань при Чорнім морі), з якої вивезено в 1910 р. 50.000 вагонів збіжа та 53.000 вагонів нафти, отже разом 103.000 вагонів. Як бачимо, вивозить ся з Констанци, число населення котрої виносить 27.000, значно більше ніж з Одеси з її 450.000 мешканців.

Оживлення сього другого шляху до Орієнту Дністром дало-б нам у своїм наслідку ще більший економічний розквіт і передовсім у тім випадку, якби ми прилучили Бесарабію до її матірнього краю.

Колиб Одесу злучено з Дністром каналом і так само Констанцу з Дунаєм при Чорній Воді, то сї обидві пристані пішли-б назустріч великому розквітові. В усякім разі треба-б було так вибудувати Констанцу, щоб тяглові кораблі, що туди приходять, могли там перезимувати та щоб можна було продовжати експорт навіть у часі зими. Крім того побудованне каналу межі Чорною Водою й Констанцою не тільки скоротило-б о три дні плавбу, яка сьогодні відбуваєть ся через Сулину, але й розв'язало-б до деякого ступня питанне наводнення Добруджі, убогої на дощеві опади.

Румунія мусить старати ся розвинути ся, як під оглядом торгівлі й промислу, так і хліборобства, щоб мати плоди для вивозу до Малої Азії, а знову з Азії спроваджувати товари, які ми, використовуючи вигідне положення нашої країни, могли-б перетворювати, щоб таким робом узяти участь у будучім „напорі на Схід“ Німеччини.

Коли-ж будемо держати ся Росії та спротивимо ся сим змаганням Німеччини, нас згнетуть зовсім і ми попадемо в економічну неволю.

А коли ми візьмемо участь у с'їм „напорі на Схід“, як зробили то Болгари й Турки, зробимо не-аби-які поступки завдяки цивілізації, яка йде до нас з середньої Європи, а не з степів Росії.

То, що передбачив король Карло I і заявив у лондонській промові перед 50 літами, виступає виразно сьогодні. А він сказав саме: „Маю честь бути румунським князем, бо я переконаний, що ця країна має перед собою велику будучність. Найкоротша дорога з Англії до Індії йде через Румунію, бо проста лінія, що йде з Лондону до Бомбаю, дотикає Букарешту“.

Сей перед пів століттям висловлений погляд короля Карла пустили Англіїці мимо уха. Вони ніколи не думали про те, щоб доконати сполучення на суші з найбільшою з їх колоній.

Сподівання короля Карла сповнять ся навіть без помочи Румунії, а саме сповнить їх Німеччина, бо Англія яко островна держава цікавить ся, як Японія, тільки торгівлею водною, а не сухопутною дорогою. Противно, Німеччина має саме інтерес дістати ся до Індії найкоротшою дорогою, який шлях саме занехано від віків. Аби се спинити, злучила ся Англія з Францією й Росією, бо остання має інтерес дістати ся до Византії.

Отже інтереси Румунії противні інтересам потрібного порозуміння.

Франція піднесла ся на ступінь великої держави, коли відкрито дорогу до Америки. Та відтоді занепала торгівля через Молдавію до Орієнту. Німеччина хоче наново оживити сю догідну для Румунії торговельну дорогу, а потрібне порозуміння має інтереси, цілком протилежні інтересам Німеччини й Румунії.

Росія пускає нам ману здобуття Трансильванії, щоб наші очі відвернути від Добруджі й гирла Дунаю, аби ми лишили вільною дорогу до Византії.

Отже мусимо дати поміч експанзії середньої Європи та зробити її позитивною для нас. Наш поступ може прийти тільки від промислової Німеччини, а не від Росії, що стоїть щойно в початках свого соціального розвитку.

Народи, що мають копальні заліза, механічні варстати та удосконалений промисл, можуть власними силами й без чужої помочи вести війну. А держави, які не мають таких користей, не можуть тому вести війни власними силами, тільки залежні від промислових держав.

Такими залежними державами є напр. Румунія, Сербія, Греція, Росія і т. д., які можуть вести війну тільки через обмежений час і залежні від зовнішньої помочи.

Залізо відграє головну роль. Дістають його в половині з Америки, а в половині з Європи. Щодо останньої, має Німеччина найбільше копалень і ніяким робом не залежить від чужинців, аби покрити своє воєнне запотребованне. Вона доказала, що може міряти ся з цілим рядом великих держав завдяки своїй знаменитій організації й методичному використанню всіх своїх сил. Так бачимо, що зайняті Німцями й Австрійцями ворожі області становлять три четвертини Німеччини, що союзники здобули 90% французької залізної продукції, 69% углевої продукції, 86% продукції залізної руди, 69% ткацького промислу й 43% цілого промислу Франції. Крім того розпоряджають вони сьогодні цілим промислом і копальнями Бельгії та Польщі.

Зате Франція мусить спроваджувати з Америки потрібні засоби й посилати своє золото через океан, а се мало той наслідок, що торгівля Франції при 5 мільярдах франків довозу й вивозу дала для Франції 2 1/2 мільярда франків дефіциту.

Росія має 250 км. від Одеси (в області Кривого Рога) та над Дніпром найважливіші копальні заліза, які одначе не вистарчають, і тому Росія також приневолена спроваджувати потрібні засоби з Америки.

Австрія й Німеччина хочуть здобути сі області, щоб сим робом покінчити війну, бо їх недостачу відчують у першій мірі ті краї, що не можуть самі виробляти своєї муніції, але мусять замінювати її за золото.

Центральні держави зачнуть ось-ось переминовати свій замір у діло й запросять Румунію взяти участь у с'їм подвигу.

Вони матимуть з нами таку саму мову, як з Болгарією, якій за поміч при здобуванні Сербії приобіцяли частину Тракії й Македонії.

Нам скажуть вони: Ми хочемо йти на Одесу або Миколаїв, щоб опанувати другу дорогу до Малої Азії та здобути залізні копальні Росії. Як що хочете нам помогти при тім, то зискаєте назад Бесарабію, а навіть Буковину та забезпечите собі раз на все торгівлю через Дарданелі й Залізну Брамку.

Серед таких умов не можуть повставати ніякі сумніви. Румунія мусить йти з поступом, з цивілізацією. *Б. Асан.*

Голоси західно-європейських письменників про Шевченка та його твори. II.

З великим одушевленням заговорив про Шевченка та про його твори німецький письменник Карл Еміль Францоз (ур. 1848 на російському Поділю, помер 1904 р. в Берліні), що загалом багато уваги присвятив українському народови, а зокрема багато займав ся змальованням української культури. Йому завдячуємо крім цілого ряду романів і оповідань з українського життя та крім декількох статей культурно-історичного змісту також декілька розвідок з обсягу українського письменства, а то про українську народну пісню (Das Volkslied der Kleinrussen), про українську літературу (Die Literatur der Kleinrussen) та про Шевченка (Die Kleinrussen und ihr Sanger i Taras Schewtschenko). Сі

теми потягали автора так дуже, що він нераз вертав до них і перероблював та розширював їх новим матеріалом. Так напр. із статі „Українці та їх співець“, що появилася в 1878 р. у збірці „Від Дону до Дунаю“ (Vom Don zur Donau. Neue Kulturbilder aus „Halb-Asien. I том. Липськ, Дункер-Гумблот, 1878, стр. 83—126) і присвячена головно Шевченкови, зробив автор у другім виданні (1889 р.) дві окремі статі: „Література Українців“ і „Тарас Шевченко.“

У всіх тих статях Францоз радо вертає до особи та творів Шевченка й то, як сам заявляє, не „з симпатії до Українців і з спочуття до долі Шевченка“, а з глибокого переконання, що на се заслугоє незвичайно талановита твор-

чість поета. Шевченкові присвятив він крім того окрему статтю в серії „Українські поети“ (Kleinrussische Poeten), що була поміщена в сьомім річнику журналу „Die Nation“, (1889—1890, ч. II, стор. 27—28).

Найдавнішою з черги статей Францоza про Шевченка є вище згадана стаття „Українці й їх співець“, яка до сьогодні не втратила своєї вартости та стоїть окремого передруку. Стаття важна особливо задля вірної оцінки історії українського народу та його розвитку.

Подібно, як Обріст, Француз підчеркує недостачу перекладів із української літератури на німецьку мову та вважає се великою шкодою, особливо, коли зважить ся, що хоч український народ без хвилевого міжнародного значіння, то все з його душі пливе повна, сильна й красна пісня, яка хапає за серце та яку годить ся пізнати задля її самої. Він дав поетів, що в своїх піснях виспівують долю й терпіння народу, він має безсмертного генія Шевченка, що „силою та глибиною творчости перевищує всіх інших поетів славянських народів.“

Український народ переніс на своїх плечах тяжку долю, але вдержав ся проти ворожих натисків Поляків і Москалів. Український народ проявив тут незвичайну видержалість, невичерпану здатність до життя та природну талановитість, яка дозволила йому, не зважаючи на всі ворожі заходи, вибити ся на перше місце між Славянами й вихохати пребагату народню поезію.

Француз обговорює далі історію України й переходить до творчости народу, до народньої пісні. „Українська пісня — пише він — може не тільки видержати порівняння з кождим другим народом, але й перевищує не один з них ніжним чуттям, багатством і глибиною почувань... Вона свідчить як найкраще про поетичну силу [народного духа“. Дальшим доказом сеї сили може бути й штучна українська література. „Вона — пише Француз — коренить ся в народній пісні, спираєть ся на неї і зберігає її дівочу силу та глибину, але додає до того талант композиції, скарб творення й чари великої та своєрідної індивідуальности. Не бракує прегарних тем, в яких можна випробувати ті дари й ласки: так тут зараз маємо й колишню могутність і нішію недолю, й бідні-самітні, а так загадково гарні степові краєвиди, і людей, вихоханих на лоні природи, і зворушливі старосвіцькі звичаї та спомини. Тому нема дивниці, що багато Українців є прегарними поетами.“

Перечисливши деяких з них, що перейшли на службу чужинців, пише Француз дальше: „Одначе багато знаменитих поетів лишило ся вірними своему народови, між ними найвизначніший, який дотепер вийшов із того племені. Вони всі відважні, благородні й повні посвяти для свого народу, а найбільші вороги московських деспотів. Основою їх поетичної творчости — се будження одушевлення для своєї нації й ненависти проти гнобителів. Коли українські поети творять історичні вірші та воскрешають у них величчі подвиги предків, з них віє живий подих на сумну теперішність, що оживляє її. Предок побивав Москаля й Ляха, предок був вільний! А ти, внуче? Се питання не стоїть у тих віршах, але його можна читати між рядками. Або вони виспівують мягкими, зворушливими словами чари рідної мови та скарби їхнього народного духа, з якого виростають численні пісні. Знов жадного безпосереднього слова обжалування, а проте кождий вірш палкий протест проти бру-

тального тиранства. Теж саме відносить ся до картини звичаїв і до малюнків селянського життя, колишнього й теперішнього. Але й звичайних жалів і нарікань не бракує в тих пламенних піснях і, коли поет закінчить життя в сибірській пустині або під ударом кнута, — пісня живе дальше та, як вітер розносить насіння, так несе вона національний запал по поневоленій країні.

Одначе сї поети визначають ся не тільки прикметами благородної та справедливої тенденції, вони мають у першій мірі чисто артистичні прикмети: ніжне чуття, простий і невишуканий, але високо поетичний спосіб вислову, а особливо незвичайно рідкий дар плястичного малюнку. Се ті свіжі, первісні, преоригінальні таланти: П. Куліш, Гр. Квітка, Т. Шевченко й ин. Вони не мали інших перовзорів крім розкішних співів свого народу, але за те вони різняють ся дуже значно від московських поетів, що тільки вдають щирість і чуття, йдучи за чужими взірцями. Українці наскрізь оригінальні й віддані своему народови. „Коли вони жалують ся, роблять се задля очевидного болю, що захоплює. Вони співають із душі народу, над котрим ще розтягла ся глупа ніч, але ніч, котру розяснюють і потішають зорі преславних споминів. Їх поезія є в самій основі нічим иншим як ублагородненою й поглибленою народньою поезією і сього аж надто багато, щоб сї поети були достойні найпильнішої уваги. А найбільший поміж ними Тарас Шевченко. Він не тільки геній сам по собі, але заразом і втілення поетичного генія України. Його муза злучила всі найхарактеристичніші прикмети української літератури; хто його характеризує, дає заразом і загальний образ поетичних змагань його народу“. Шевченко важний уже своїм життям і тому Француз передає доволі докладно його життєпис, яка, як він каже, звучить наче який роман, що не провадить героя з ночі до світла, але з одної темряви до другої й писаний сердешною кровю доброї та великої людини. Перед таким болем і такою долею треба мати повну пошану.

Шевченкова безсмертність лежить в його віршах, які він, не зважаючи на всі противні поради, писав мовою свого люду, стаючи в його обороні без огляду на всі кари московського уряду. В Шевченкові замучено на смерть не тільки найбільшого співця його народу, але й поета найвищої, абсолютної ціни. Його талант не міг розгорнути ся в повній красі, але вже те, що він устиг сотворити, забезпечує йому безсмертність. Шевченко наскрізь оригінальний і охоплює всі сторони поетичної творчости: політичну лірику, безтенденційні, ідилічні пісні про природу й любов, соціальні побутові малюнки й історичні поеми. Коли їх порівняти між собою, приходиться до висліду, який дуже рідко стрічаєть ся в літературі, що всі сторони його творчости рівноцінні. Мусимо однаково подивляти співця політичної волі, як і епіка, співця про кохання, як і людину, що вміла взяти в рамки поезії дивні соціальні обставини. Се легко сказати, але се говорить далеко більше, ніж може видати ся на перший погляд, бо-ж кождий з тих родів поезії вимагає иншого таланту, який рідко коли зійдець ся разом в одній особі. На пальцях руки можна порахувати поетів, що були однаково великі і в ліриці і в епіці. Так само й суспільно-побутова поезія вимагає означеної, сильно виробленої кебети. А хто перечитає обидва томи віршів Шевченка та схоче їх оцінити з естетичного боку, матиме не менше втіхи ніж подиву. Тут поет, що поєднав у сї

противенства і то в цілій повні! Тільки один приклад! Шевченко лірик найчистішої крові, але, читаючи його „Гайдамаки“, знайдете там не ліричну поему, а твір, повний дії й руху, переповнений плястичними постатями, спокійний, але плавкий, без особистого почування й без зайвих розкошувань чуття. І як легко, наче жартом, єднає він ті противенства, можна-б сказати, з божої ласки, бо що-ж може видавати ся більш божим, ніж геній?

Шевченко всесторонній талант, подібно як українська народня поезія, й тільки знаючи се, можемо зрозуміти його індивідуальність. Його муза не більше й не менше як втілення та злучення всіх поетичних поривів душі українського народу... В особі Шевченка вродив ся Українцям геній, що потрапив сам сотворити все, що перед ним творили поодинокі всі безіменні творці народу. В тім лежить його великість і тайна його всесторонності. Його талант незвичайно глибокий і багатий, але далеко більшу вартість має те, що він наскрізь національний і справдішній „Кобзарь“.

Шевченко міг вирости тільки між таким поетичним і артистичним народом, як український народ. Його пісні віршували ся з душі народу для народу, й тому, не будучи наслідуваннями, вони щиронародні, хоч вищі від народніх пісень і формою і виразом і мовою. „У Шевченка — пише Францоз — слідна проста міць, ся елементарна первісність народньої мови, але глибший дух і благородніше серце висловлюють ся саме инакше, ніж маса. І через те, що він геній, його знання людського серця основнійше й різнороднійше. До того-ж прибуває як останнє, хоч не найменше, штука складання (композиції), особливо в епосі та в соціальних малюнках.“

В ліричних поезіях Шевченко стоїть найближше до народу, так багато в них спочуття та прегарної простоти. Але й тут багато творів, яких годі шукати в найкращій народній пісні: „напр. пісні, що виспівують самітну красу степів, котра переповняє чаром дріжуче серце й ворухить його душу, наводячи то біль життя, то тихе відречення, що саме в собі являєть ся втіхою. Шевченко вмів для тих загадкових, глибоких почувань вишукувати такі прекрасні, прості вислови, що було-б досить тих декількох строк, щоб признати йому назву великого лірика. Або зворушливі пісні „до долі!“ Він жалусть ся, бо хто-ж мав би більше право до жалю, ніж та нещаслива людина! — але з його очей течуть не сльози, а перли! Від свого власного самітного болю відвертаєть ся він до болів людськості й, замість просити спочуття, сам уділяє його, і як ніжно, як глибоко!

Зв'язь із народньою піснею видно в Шевченка та в його політичних піснях про волю. Побіч проклятих на Ляхів і Москалів, побіч простих жалібних пісень про страчену славу, про що співало ся від століть, знаходять ся пісні, що індивідуальною силою й висотою світогляду стоять високо понад рівнем дум, хоч не затрачують їх свіжості. Се такі твори, як „До Основ'яненка“, „Іван Гус“, „Кавказ“, „Сон“, „Холодний Яр“ і „Посланиє“, де нема фрази й де навіть абстрактні гадки та партійні програми представлені чисто поетично, з артизмом і силою.

Патріотизм Шевченка лишив ся все той самий, хоч його шляхи в різних часах були різні. Спершу він надіяв ся на змилювання гнобителів, потім на „братів Славян“, але накінці прийшов до переконання, що Українці не мають

жодного иншого приятеля крім власної витривалості й сили. Тому безупинно будив тих, що дримали, та гартував тих, що не спали.

До тої самої цілі змагали й його соціальні малюнки.

„Се — каже Францоз — реальні картини з селянського життя та життя їхніх панів, але картини в віршах, що формою та плястикою представлення обставин і подій стоять високо понад народньою поезією. Які прегарні ті образки, а притім типічні! В них представляє Шевченко з однаковою силою й безсторонністю народню душу в усій її найсвітлішій високості, як і в найтемнійшій пропасти: кожда подробиця виїнята тут з життя та розміщена й ужита в цілій повні з віртуозною зручністю. Тенденція не накидуєть ся ніде насильно, але й ніде не скриваєть ся.“

Шевченко має на увазі дві річі: поставити народови перед очі дзеркало власних хиб і прикмет і змалювати недолі, яку приходило ся народови терпіти з боку панів. Тому не щадить він ніде ані народу ані панів, коли йде про те, щоб викрити їх гріхи. Панські надужиття змалювано особливо сильно в „Утоплений“, яку Францоз виріжнює і задля самого мистецького психологічного представлення і задля незрівняної сили плястики. Те саме бачимо і в „Лілеї“.

Особливу увагу присвячує Францоз історичним творам Шевченка, а передовсім „Гайдамакам“, в яких найбільше проявляєть ся його епічний талант. „Гайдамаки“ — се поема, яка пишністю красок і силою представлення не має крім Міцкевичевих епопей нічого собі рівного в славянських літературах. Представлено тут страшну криваву подію „з чаєів останніх пробісків українського народнього духа проти гнобителів“ і тим поясняєть ся накопичення страховиць у поемі. Одначе поет з подиву достойною штукаю потрапив удержати ці страшні образи в естетичних межах. Хоч відданий свому народови, поет усе-таки займає загально-людське становище. З його представлення видно, як мало він годить ся на вчинки Гонти. Шевченко держить ся засади: „Поет мусить бути справедливий, наче доля“ й не виступає з своїми поглядами. Залізною стопою переходить доля через цілу поему: ми бачимо, як утиск викликає ненависть, а ненависть пімету, ми бачимо, як почуття пімети приводить гноблених до нелюдськості і як тепер приходять на чергу відплата, що ще більше переходить міру ніж самий злочин. „Зважайте на людське достоїнство! Найбільший злочин, коли один народ уgniтає другий“ — отсе наука, яку проповідує сей незвичайно сильний твір. На тім кінчить ся широк розвідка Францоза про Шевченка.

У новім виданню збірки „Від Дону до Дунаю“ автор розширив ще свою працю та зробив з неї дві розвідки: „Література Українців“ (I, стор. 232—334) і „Тарас Шевченко“ (II, стор. 39—79). У першій з них автор говорить про Шевченка небагато, відкладаючи докладнійше обговорення до біографії, підчеркує одначе велику національність і смілість гадок у творах Шевченка. Розвідка „Т. Шевченко“ подає доповнення в самій біографії та в оцінці творів. Автор подавав місцями нові цитати, між иншим переповів „Кавказ“ і „До Основ'яненка“. Крім того додав уступ про німецькі переклади з Шевченка (стор. 51—53). „Не бракувало — пише Францоз — проб перекладу, одначе всі вони разом так мало вдатні, що навіть у приближенню не дають розуміння про красу оригіналу, не кажучи вже про передачу. Се й не дивниця. Віддати вірші, повні елементарної сили,

з котрих звучать так часто гострі природні звуки, що потрясають, належить до найтяжших завдань перекладної штуки, ще до того в німецькій мові, що своїм духом і характером цілком не підходить до української мови, тої найчистішої й найпервіснійшої галузи славянських народів. Розвязка сього завдання на мою гадку не можлива: воно хиба в приближенню могло-б удати ся справді великому

поетови, що знав би вповні обидві мови, але такого поета поки-що нема." Перекладами з Шевченка займав ся таландовитий тирольський поет Обріст, але його переклади за дослівні. Перекладали Шевченка в 1882 р. Галичанин Лев Габерман і др. Віктор Умляуф, тільки їх перекладів не оголошено друком.

З. К—я.

З поезій полонених-Українців.

I. Козача доля.

Порубаний, постреляний козак умирає,
В чистім полі свою долю клене-проклинає:
Та бодай ти, клята доле, бодай і не снулася,
Коли мені молодому така смерть судилася.
Сам у полі на роздолі, сам один коваю, —
Тільки вітер в степу вільний мене потішав...
Та високо в небі сокіл квилить проквиляє...
Товариство на вечерю кличе, викликає...
— — — — —
А трава в степу шовкова і ковила і квіти
Обступили козаченька, наче батька діти...
Обступили, засмутнілі — росу ранню ронять...
Та далеко на Вкраїні по душі не дзвонять...
І не дзвонять і не знають ні батько, ні мати,
Ні дівчина чорнобрива, що клялася кохати —
Вік кохати і любити і вік сподіватись...
— А тепер навіки з щастєм треба розпрощатись...
Прилетіла зозуленька, зозуленька сива,
У юлівках козакови, прилетівши, сіла,
Тужно-журно закувала, наче стара мати,
Що голосить — сина просить в похід не рушати...
Розуляв ся вітер буйний, вив-завивав,
Чорні хмари з України у степ завертає.
Закрив сонце, щоби ясне в небі не сміялось,
Щоб од бурі все до дому смутне посхиллялось
І дощі рясні упали і криваві рани
Щоб обмили козакові... Ба! — Козак не встане!...
І не встане і не гляне, — заккрив карі очі
І на рівні міцні ноги ніколи не зскоче...
Спить навіки і не чує, не чує, не бачить,
Як мотує буйний вітер, тужить, в степу плаче;

Як самотная могила тихенько зітхав, —
Неодну козачу долю у собі ховає...
А хто знає? — Тільки вітер та степ сей широкий —
Степ козачий... та се небо безкрає, глибоке.

Писане в Любохорах, у Карпатах
12 березня 1915 р. ст. ст.

II. Ялиця.

Ось убрав мороз ялицю,
Наче пишну молодичку!
Тонкі взори на ілках,
На сорочці й на мштвах!
Кожна ялиця сріблом сяє,
Як намисто перлом, грає,
Густі віти всі в снігах, —
Ледве встоїть на ногах.
...
І стоїть струнка, чекає
І задумана зітхав
Поки вітер налетить, —
Всю красу зірве умить,
Взори ніжні поламає,
Скалки срібні познімає,
Струсить сніг з усіх вілок
І закрутить у танок.
Пожартує, насмієть ся,
Сам у гори тен повеєть ся...
А ялиця заніміє
І від туди помарніє,
Мов красуня молода,
Білі рученьки ламає,
І чекає — не діждеть ся,
Чи недоленька минеть ся.

Микола Струмок.

Слідами пісні У. С. С.

I.

(Зміст: Чи се наукова стаття? Слава героїства та пісні. Пісня прийнята й питома; загальна та „модна“; пісні з поля та з Січового Коша; пісня „маркирантська“. Розпука чи гумор?)

— Заким знайдеть ся яка запопадлива людина, що перестудіює й подасть на денне світло життє У. С. Стрільців загалом, а зокрема збере пісні, які вони співали та співають, — я уважав за відповідне написати отсю коротку статтю про стрілецькі пісні. Думаю, що се зацікавить наш читаючий загал, а колись може й послужить як основа до ширшої праці, як що такий захоче хто з наших громадян посвятити ся. Здаєть ся, й се нікого не здивує, що сі рядки пише саме стрілець; се тому, що раз ледви чи хто з наших інтелігентів узяв ся дотепер до тої праці, а далі, колиб і посвятив ся хто тому ділу, то ледви чи теперішні обста-

вини дозволили-б йому довести його замір до чого путнього.* А зрештою тепер можливо тільки збирати поодинокі матеріяли до пізнійшої більшої праці. — Зрозуміло отже й те, що отей рядки не мають у собі нічого наукового, — се тільки витяги з моїх особистих споминів і з дневника, прибрані в форму, подібну радше до якогось звідомлення.

Стрелець і пісня, то брат і сестра, то любчик і любка; в одинокій пісні знаходить стрілець розраду та хвиливе забуттє. Чи то в боевых окопах під гук ворожих гранатів, чи на відпочинку в Січовім Коші, чи ранений або хорий у шпиталі, на чужині, — чи на квартирі у сільській хаті, чи на вправах і в поході, чи накінець у стрілецькій кан-

* Тільки в останнім часі довідаю ся, що рівночасно друкуєть ся у „Ділі“ стаття ВП. Професора І. Боберського п. з.: „Стрільцькі пісні і труби“.

тині „у Мрочка“ — всюди, де побачиш гурток стрільців, там певно почувеш і пісню. Не диво отже, що не тільки ізза сміливого поведіння перед ворогом, але також — і то в великій мірі — ізза своїх численних пісень і гумору здобули собі стрільці славу, якою тепер тішуться. Головно наш сільський народ, що бачив нераз стрільців у себе, а не знає їх ближше ізза їх dokonаних чинів, — знає їх яко співаків. З того виходить часом таке, що як залізницею переїжджає яке військо та співає, народ говорить: Се певно наші добровольці, бо співають так гарно . . .

Та не лиш у народу, але й у чужинців здобули собі У. С. С. признание й розголош завдяки своїм пісням. Їх пісня послужила нераз понукою ближше зацізнати ся з ними й членам австрійської й німецької армії — чужинцям; цілком природно: крім пісні зацікавили ся вони і співаками — й не один з них, що перед війною не знав нічого про Україну, зацізнавав ся тепер з її синами, а за тим і з потребами їх вітчизни. Дуже часто запрошує стрільців штаб бригади чи дивізії, до якої стрільці приналежні, до себе та просить заспівати декілька українських пісень. Треба бачити, як із запертим духом прислухують ся чужинці пісні „Ой, у лузі червона калина“ або „Бачиш, брате мій“ Б. Лепкого і як всю свою увагу звертають на їх мелодії, щоб пізнати, яке захоплююче вражіння викликає в них наша пісня! Нераз з такими „концертами“ отримані малі поговірки; наші стрільці-співаки зацізнають ся з чужими офіцерами, а при вині й папіросці познайомлюють їх з кривдами, потребами та змаганнями України. А при прощанню зостаєть ся в серці чужинця раз на все чудове вражіння пісні, а крім того і згадка про поневолену її матір . . .

Бувало й таке, що стрільці співали штабови — через телефон, а там „пани“ слухали пісні — як грамофона . . . За те й докорювали нераз товаришам-співакам інші товариші, говорячи, що „співаки роблять з себе сміх“.

Колиб хто хотів говорити ширше про пісні, які співає наше стрілецьтво, або колиб хотів їх списати, — то повинен би для лекшої орієнтації поділити їх на два головні роди: а) пісні, авторами котрих є знані поети-письменники; їх співано також перед війною, але тому, що їх прийняли загально стрільці, заслугоують на назву „стрілецьких“. От напр. згадана вище пісня Б. Л. „Журавлі“ (Бачиш, брате мій) і багато інших. Сі пісні можемо назвати прийнятими.

В противенстві до останніх стоять питомі стрілецькі пісні. Авторами сих пісень є самі стрільці, майже всі незвісні; бо вони або давно вже згинули на полі слави, або попали ся в полон, або — не хочуть признати ся до авторства. Авторами питомих стрілецьких пісень бувають стрільці інтелігенти та стрільці-Гуцули. Останніх значна більшість. Звичайно так буває — і се цілком природно, — що пісні, зложені інтелігентами, співають такі самі стрільці й то на нуту якої небудь прийнятої пісні, (напр. „Стрілець, то нині великий пан“ співане на нуту: „Султан, то в світі великий пан“), — а пісню, автором якої є товариш-Гуцул, співають стрільці-Гуцули й середня кляса і то майже без виїмки на мелодію звичайної коломийки (напр. „Пісня про Маківку“).

Обидва повищі роди стрілецьких пісень можна поділити ще на в) загальні й г) модні. Що се таке?

Кожний співучий міг се сам досвідчити, що побіч пісень, які звичайно співаєть ся, трапляєть ся зчаста якась

пісенька — звичайно нова, — що нам відразу ліпше подобаєть ся, ніж інші, — й ми співаємо її залюбки при кожній нагоді, нераз зачинаємо й кінчимо нею цілий ряд пісень, котрі співаємо при забаві чи на товариських сходах. Сю пісеньку маємо все на устах. Та по якімсь часі вона трапляєть ся для нас свій первісний чар, ми самі дивуємо ся, що ми так до неї привязали ся були, покидаємо її та — зачинаємо співати иншу, що знову чим небудь нам подобала ся. Розумієть ся, що про якість сеї пісні рішає наш хвилиний настрій і обставини, серед яких у данім часі проживаємо. — Такі саме пісні мають й У. С. С. Сі пісні все в нього змінюють ся, все якась пісня у стрільців більше вживаєть ся, ніж інші, инакше кажучи, все одна пісня в них у „моді“. І саме тому такі пісні, яким У. С. С. через якийсь протяг часу признавало першенство, можна назвати модними. Така пісня звичайно найліпше характеризує життєві відносини стрілецьтва в даній добі (коли та пісня була модною).

Коли яка небудь пісня є у стрільців у моді, то легко її почути на кождім кроці, де перебувають стрільці. Її співають вони при розривках більше, ніж усі інші, а саме пісні загальні, які все є в рівномірнім уживанню та які в відношенню до модних можна назвати другорядними, — при грі в карти, на вправах, чи в поході, в стрілецькім арешті, а навіть стрілець, що йде з менажкою по обід, мугикає собі під носом модну пісеньку.

Модна пісня виходить з часом з так частого уживання та стає загальною другорядною піснею, — очевидно випирає її якась нова модна товаришка. (За приклад модної пісні послужить згадана вже пісня Б. Л. „Журавлі“, співана сливе пристрасно в добі стрілецьких боїв на Бескиді).

Вже з повищого бачимо, що модною піснею може стати, як прийнята, так і питома стрілецька пісня. (В останнім випадку послужить за приклад згадана пісня „Стрілець, то великий нині пан“, уложена товаришем Г. Т.).

Питомі стрілецькі пісні повстають найчастіше в полі. Товариші, що приходять до Січового Коша, чи то вилічені зі шпиталу, чи просто з поля на відпочинок, виучують тих пісень товаришів у С. Коші, що не були в полі під ту пору, як ся пісня творила ся. Таким родом пісня з поля стає загально-відома всьому стрілецьтву. Вона звичайно стає на якийсь час модною (все одно чи в Гуцулів, чи інтелігентів), а потім сходить до ряду загальної пісні. (За приклад питомої пісні з поля послужить „Поле і кадра нині торжествують“, співана на мелодію коляди „Небо і земля“, властиво се перерібка сеї коляди).

Подібно й пісня, що утворила ся в Січовім Коші (кадрі), доходить з часом до стрільців у поле. Та саме в тім місці можна добачити щось замітне. Стрільці в полі приймають усяку пісню, що прийшла з Коша, „з резервою“. Рідко коли приймаєть ся пісня „з кадри“ в стрільців у полі. Се тому, що стрільці в полі глядять з деякою злобою, а навіть деколи й з погордою на стрільців, що довго сидять у Коші, — а вже найбільше гордять таким, що деколи „відтягаєть ся від поля й Муски“ та бажає свій побут у Коші якими небудь штучками продовжити. Такого називають попросту „маркирантом“, а слідом за тим і такі пісні, що приходять з Коша, а своїм змістом нагадують подекуди „маркирантське“ життє, чи то ніби оправданим відтяганням від участі в боротьбі, чи висловлюванням бажань скорого мира, — називають мар-

кирантськими піснями. За приклад пісні, яку в полі прозвали „гимном кадри“ й піснею маркирантів, а яку співали давнійше в С. Коші, послужить народня пісня:

*Як ми прийшла карта тай нарокувать,
Став я своєю неня просить тай благать:
Неню-ж ти мій, неню, вволи мені волю,
Йди за мене служить на ту войну...*

а дальше:

*Бо одна заплаче, бо я її брат,
А друга заплаче, бо я її сват,
А третя заплаче, бо плакати мусить,
Бо вона від мене перстень носить... і т. д.*

Бачимо, що пісня сама в собі невинна, та в словах „неню-ж ти мій, неню... йди за мене служить на ту войну“... добачують стрільці в полі відтягання від війни, а ізза слів „бо одна заплаче і т. д.“... підозрівають, що такому, який се залюбки співає, дорожша сестра й любка над Україну...

Розуміть ся, що питомо-стрілецькі пісні, без огляду на

те, де вони повстали, бувають сентиментальні й веселі, чи то гумористичні. — Українська публіка, що начитала ся стільки про стрілецькі бої, воєнні труди та небезпеки, на які стрільці наставляють ся, певно думає, що стрільці розпливають ся в смутку, тузі і в такихже піснях. А коли й припускає, що в них є гумористичні й веселі пісні, думає, що таких є дуже й дуже мало. А тимчасом грубо помиляється, бо саме гумор, а подекуди й сатира пробивається в кожній стрілецькій питомій пісні. Також і більшість прийнятих пісень становлять веселі пісні, а коли ні, то в кожному разі не розпучливі, хиба поважні („Рече та стогне“), а найвище сентиментально-любовні („Ніч яка, Господи...“).

Слід також зазначити, що стрільці співають також, хоч розмірно рідко, пісні польські, німецькі, мадярські, чеські і пісні, перейняті від полонених Росіян і закордонних Українців-салдатів, себто російські й пісні з закордонної України. Їх співають, як у полі, так і в Коші.

(Пр. Гв. Укр. Січ. Війська.)

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

Українці в Америці.

Головні недостачі.

Показується, що найбільшою недостачею в Канаді серед українських емігрантів є відсутність загальних, всеобіймаючих культурних, політичних і економічних організацій і товариств. У Злучених Державах сю недостачу, здається мені, вдоволяючо заступають заповогові „Союзи“, як от „Український Народний Союз“ і інші. В Канаді подібних асекураційних союзів нема й не буде, бо нема для них ґрунту. В Злучених Державах наші емігранти становлять саму робітничу класу, яка залежить від щоденного заробітку й приневолена шукати якоїсь опори на чорну годину в таких асекураційних „Союзах“; у Канаді велика більшість наших емігрантів є власниками землі, мешкають на своїх фермах, є, так сказати-б, своїми панамі й не потребують журити ся, що завтра йтиме дощ і не буде на два, три дні праці. Через такі то причини не організовано в Канаді таких союзів на взірць „Українського Народного Союзу“ й інших у Злучених Державах. За те є в Канаді багато інших дрібних організацій, які роблять культурну роботу й сяк-так удовлетворяють потреби наших емігрантів. До таких треба зачислити сотки читалень з маленькими бібліотеками, розсипаних по фермах у цілій західній Канаді між хліборобами; драматичні та співацькі товариства по більших містах; українські народні доми по центральних містах, як Вінніпег, Брендон, Едмонтон і інших; дві чи три бурси для молодіжи, що ходить до середніх шкіл, а передовсім організації англійсько-українських учителів у провінціях Манітобі й Саскачевані. Народні вчителі Українці в провінції Манітобі зорганізували ся вже який десяток літ тому в „Організацію англійсько-українських учителів“, до якої вступило більше ніж сотня учителів, пізніше завели таку саму організацію й народні вчителі Українці в провінції Саскачеван, стоячи в близьких зносинах з учителями з Манітоби. Цілями сих організацій є на першій місці дбати про права рідної мови в народній школі, старати ся збільшувати число українського народнього вчителства, поширювати національну свідомість серед дітвори наших емігрантів через сходи й бібліотеки по одноцільній пляні й загалом дбати про потреби нашої дитини в чужій школі з чужою викладовою мовою. Організації вчителів поки-що не видають ніякого свого власного органу, хоч плянують уже давно приступити до видавання такого, та заки він буде, вчительські справи поки-що обговорюють ся в тижневнику „Український Голос“, друкованім у Вінніпегу. Згадані вчительські організації, що правда, не

можуть робити й не роблять так багато, як подібні організації в інших краях, через віддалення й розсипаність, учителі не можуть частійше з'їхати ся ніж раз у рік на збори. Зате кожний учитель робить більше осібно, оскільки може й уміє, в своїй шкільній окрузі. На річних зборах порозумівають ся тільки, як вести акцію, означають своє відношення до правительства й інших учительських ґруп, ставлять домагання до правительства й радять над загальними справами, що відносять ся до народнього шкільництва.

Кажу ще раз, що всі ті організації й товариства існують осібно, кожде для себе, недостає нитки, яка вязала-б у щось одно більше й загальнійше, координувала їх сили й засоби та надавала всім їм більшого значіння й сили. Через те саме багато змагань пропадає марно, витрачується на пусто багато часу й гроша, розводиться дрібничкова партійність і сектанство, різні ґрупи й партійки борсають ся на розпутью, самі не знають, куди йдуть і чого хочуть, нищать те, що вчора будували, безпощадно накидають ся на своїх ніби-то противників, — а все те наслідком недостачі освіти в людей, які беруть ся давати напрям народній роботі й, замість вести її, зводять на бездорожжя. Таку характеристику можна прикласти й до наших емігрантів у Злучених Державах, а не тільки в Канаді, та менше з тим, бо в останніх часах, як видно з американських українських часописей, українські емігранти в Америці пізнали свою помилку й безцільність дрібного партизанства та беруть ся лучити ся в загальні всенародні організації, про що свідчить найкраще недавно скликаний „Сойм“ у Злучених Державах, цілю котрого було загальне порозуміння, злучення сил до спільної праці й поставлення дороговказу на будучність у культурній, політичній і економічній роботі серед наших земляків у північній Америці. Подібні змагання проявляють ся також серед Українців у Канаді й можливе, що по війні прийде до конкретного зреалізовання тих змагань.

Де кращі вигляди для емігрантів.

Найкращі умови й вигляди на будучність має наша еміграція до Канади, а то з таких причин: 1) В Канаді наші емігранти осідають ся на фермах, захоплюючи в руки землю, стають самостійними панамі й не потребують скитати ся по різних заробітках. 2) Осідають ся масово по деяких колоніях і є завжди в постійнім звязку з собою. 3) В меншій мірі деморалізують ся ніж зарібники по містах, живуть зовсім порядним селянським життєм. 4) З огляду

на те, що осіли ся збитою масою, не так скоро асимілюють ся вони самі й їх діти, як ті зарібники, що осіли ся по містах і, коли не сьогодні, то завтра згублять ся й потонуть у чужім морі. 5) В Канаді наші емігранти скорше дістають право горожанства, бо вже по трьох роках замешкання, коли в Злучених Державах треба на се п'ятьох літ. 6) Далше те, що в Канаді наші емігранти можуть організувати ся політично й прийти до політичного значіння в державі, вибирати своїх соймових і парламентарних заступників, мати вплив на народню школу, мати своє народне учительство, мати свої чисто-українські повітові ради („муніципалітети“) й загалом більшу спромогу жити національним життям через навязування угод і компромісів з іншими народами Канади, як Французами, Німцями або іншими для зміцнення свого політичного впливу та значіння.

Тому еміграція до Канади є пораднійша, ніж до інших країв Америки, а навіть було-б дуже пожаданим якби наші емігранти з Злучених Держав і полудневої Америки виемігрували по війні, як не назад до рідного краю, то до Канади й там масовно осіли ся на землях в одній з провінцій, де вже є українські оселі. Тоді не розтрачували ся-б по різних закутинах Америки та здобули-б собі поважне політичне значіння в Канаді, як також і ліпше матеріальне забезпечення для себе й потомства.

Асиміляція й культурні впливи.

Є багато людей, які придержують ся того погляду, що вся наша еміграція до Америки є великою національною втратою й раді-б еміграцію припинити, бо вважають, що кождий, хто виїхав до Америки й там на постійно осів, пропащий для українського народу, коли не він самий, то вже напевно потомство.

Зовсім справедливо, воно було-б далеко краще, якби нашим селянам не треба було втікати до далекої Америки, колиб їм не заглядала в очі нужда й не приневолювала їх покидати рідних сіл і їхати в далекий світ. Та коли така еміграція є, — вона на мій погляд не є такою шкідливою, якою її вважають, — то найкраще близше до неї приглянути ся, пізнати обставини, серед яких опинюють ся наші емігранти, та способи й засоби, якими чужинці хочуть засимілювати наших братів-земляків. Тоді й протиділаюча акція мала-б ліпші успіхи, бо показало ся-б, що асиміляція серед наших емігрантів не йде таким скорим кроком, як се дехто думає, живучи далеко від місця, й можна сказати, безпідставно голосить трівожні та розпучливі погляди, що, мовляв, всі наші заморські земляки поволі відчужують ся від рідного краю та пропадають. Про се може бути дві гадки.

Безперечно, що впливи вищої культури, окруження, взаємного спожиття, школи, театру і т. д. роблять свою асиміляційну задачу, але практика показала, що коли емігранти мають добрі організації й виступають всюди спільними силами, то мають змогу узброїти ся в ті самі засоби, всюди підсувати й давати те саме, що дає американська культура. Так справа й маєт ся, але тільки в часті, тому й не слід тут говорити про те, що могло-б бути, або що повинно-б бути, а радше треба обмежити ся тим, що є й що грозить нам.

Споміж наших емігрантів в Америці найбільш наражені на асиміляцію наші зарібники по більших містах, а головню не так вони самі, — старші живуть духово „старим краєм“, — як їх діти, котрі ходять до американських народніх шкіл, всюди стикають ся з англійськими дітьми, бавлять ся з ними, говорять лишень одною англійською мовою й виховують ся тамошніми впливами, лектурою й часописями. Успішність тої асиміляції полягає властиво найбільше в тім, що Американці й Англійці роблять усе лагідно, непомітно

й тихенько, без шуму, як се дієть ся в природі. Ніколи не роблять нічого силою або під примусом, нічого не забороняючи, як напр. говорити рідною мовою, читати рідну літературу, друкувати книжки й писати, виставляти в театрі народні драми, співати рідну пісню, — а навпаки, вони й радо всього того самі послухають, похвалять, будуть навіть усім тим одушевляти ся й широко розписувати ся по своїх часописах; але-ж zarazом усе будуть послідовно й уперто тихцем і з усмішкою на устах підсувати також і своє — книжку, часопись, школу, церкву, товариство, театр, а вже передовсім свою мову. Мовою звичайно зачинають. Починають від такого аргументу: „Що тобі говорити инакшою мовою, ніж англійською, коли тебе не зрозуміють, не дадуть роботи, скоро довідають ся, що ти не вмівш говорити англійською мовою або що ти чужинець. Ліпше забудь свою мову й говори лишень англійською, буде се для тебе краще“ і т. д. Розумієть ся, що такий матеріальний аргумент найбільше промовляє до наших і інших емігрантів і знаходить немало таких, кого переконуює й бере з собою. Поза звичайною народньою школою заводять для дітей емігрантів-чужинців недільні школи, куди втягають чи заманюють дітей просто з вулиці, як не цукорком, то образком або дрібною монетою, а там уже музикою, співом, забавою зискають таких дітей для себе; далше заводять для чужої молодіжи приватні бурси, куди безплатно приймають нашу молодіж і дають їй можливість вступати до середніх або вищих шкіл. Правда, вони заявляють, що роблять се все з альтруїстичних мотивів, та се, розумієть ся, звичайна вимівка всіх державних асиміляторів.

Поза шкільною дітворою другим найліпшим полем для асиміляції є доростаюча молодіж, яка в молодім віці не одержала відповідної освіти, з чим звичайно йде разом і національне освідомлення. В віці від 15 до 20 року життя молодіж наших емігрантів, коли вона вже вступає в службу, або до якихось зайнять, виявляє найбільший нахлін цурати ся власного народу й зачисляти себе до другого, звичайно до народу, що переважає чисельно й панує. Річ природна та зрозуміла. У своїх не бачить того самого, нема такої сили, організації, товариської культури, різних культурних інституцій, тому й гнеть ся молодіж до чужої народности, гнеть ся або радше преть ся там, де бачить огладу, блиск, силу й вищу культуру. Тим впливам підпадають найбільше молоді дівчата наших емігрантів, які звичайно йдуть на службу по приватних англійських домах, хлопці також, але вже в меншій мірі. Не належить се до рідкості серед наших емігрантів в Америці стрінуги таких, що сьогодні називають ся Катерина, Тетяна, Гриць, Василь, а завтра будуть уже Katie, Tilly, Harry й William. Та нехай-би там зміняли вже імена, а то часто й назвища міняють так, що пізнійше ніяк добачити Українців в їх назвищах. Також багато наших українських дівчат вінчають ся з Англійцями або іншими чужинцями. І в тім нема нічого дивного, бо кожда така дівчина українського емігранта не побачить того самого в домі свого батька; в товаристві своїх так з нею не обійдуть ся й не пошанують, тому вони й хилять ся до блиску й політури. Вже далеко менше наших муштин женить ся з дівчатами Англійками або іншими, звичайно через неотесаність, недостачу освіти й загалом прикмет, які притягали-б когось, а не відтручували, як се звичайно буває в товариській поведінці наших емігрантів. Старші споміж наших емігрантів дуже рідко входять в приятні товариські зносини з Англійцями або Американцями, хиба лишень оскільки сього вимагає спільна праця в фабриці, вартаті або деінде, головню через незнання мови, далше недостачу освіти й второнности або, ліпше сказати правду, через те, що свідомійші чужинці сторонять від нашого емігранта

в приватних, товариських зносинах, гідять ся ним й оминають його. Англієць чи Американець, коли розізлить ся на нашого емігранта, ніколи инакше не скаже як „dirty Galician“ або „dirty Slovak“ (брудний Галичанин або Словак), бо американський загал не розберав в тім, чи ми Рутенці чи Українці, а звичайно називав емігранта по краю, з якого приїхав. Правда, що в відношенню до молодого покоління

наших емігрантів ніколи так не ставлять ся, а навіть дуже похвально висловлюють ся про нього, про здібність наших дітей до засвоювання здобутків вищої культури в короткім часі. Головно педагогі й учителі дуже підносять й величають здібність наших дітей до науки.

О. Кириленко.

(Кінець буде).

Німецька преса про українську справу.

Віденська часопись „Neuigkeits Weltblatt“ подає д. 12 грудня в статі п. з. „Москалі й уніятські Українці“ за журналом „Katholische Missionen“ низку відомостей про російську православну пропаганду в часі окупації Галичини та висловлює на основі наведених декількох прикладів переходу на православ'я надто сміливе твердження, що „уніятські Українці в Галичині часто улягали напорови російських попів, а духовенство саме показало ся в деяких місцях слабим і втягало своєю податливістю бідне населення в схизму“. — Часопись „Bukarester Tagblatt“ з д. 26 грудня подає в замітці п. з. „Голос болгарської преси про Румунію“ виїмки з статі болгарської часописи „Воєнні Вісти“ про становище Румунії, в якій порушується теж українську справу. „На випадок тріумфу почвірного союзу (центральных держав, Болгарії й Туреччини) — пише болгарська часопись — наступить по сій війні сотворенне самостійної української держави, яка розділить північний колюс і балканські держави. Сього боку справи не можуть румунські правлячі круги полишати без уваги“. — Часопись „Reichspost“ з д. 18 грудня приносить у статі п. з. „Російські ревелаяції про митрополита графа Шептицького“ переклад відомої статі з „Нового Времени“ про сензаційні відкриття в стіні митрополитчої палати. В своїх увагах виказує редакція, що ревелаяції чорносотенної часописи є мізерною видумкою, цілю яких є оправдати безправне вивезення митрополита. — Зміст тої самої статі „Нового Времени“ подала також за „Kurjer-ом Lwowsk-им“ часопись „Fremdenblatt“ з д. 28 грудня п. з. „Російські напасти на архієпископа графа Шептицького“.

Віденський журнал „Danzer's Arme-Zeitung“ з д. 16 грудня подає в статі п. з. „Сила Австрії“ зміст згадуваної вже давнійше статі з „Нового Времени“ про небезпеку зараження українського населення Холмщини „австрійським бацилом“ сепаратизму. — Берлінська часопись „Tägliche Rundschau“ помістила д. 11 грудня передрук згадуваної вже статі саксонського князя Івана Юрія про „Українські деревляні церкви“. — Віденський журнал „Die Wage“ з д. 27 падолиста помістив статейку п. з. „Др. Павло Рорбах про Росію“, в якій поданий зміст викладу, виголошеного згаданим німецьким політиком у віденській „Уранії“. Прелегент виложив у викладі свій погляд, що російським небезпека дасть ся усунути тільки через відірвання України та відіпхнення тим способом Росії від Балкану. Коли центральні держави не розв'яжуть російського питання радикально сим способом, тоді будуть приневолені й по війні звернути голвну увагу на українське питання.

Багато уваги присвячує німецька преса ще далі російській інвазі в Галичині, становищу українського населення в тім часі, його переслідуванню російськими властями й т. д. Поодинокі події з тої області обговорюють м. ин. часописи: „Germania“ (Берлін) з д. 6 падолиста в статі „Українці вірні своїй релігії“, „Reichspost“ з д. 13 падолиста в статі п. з. „Переслідування уніятських священників Москалями“, „Mecklenburger Warte“ з д. 17 падолиста п. з. „Москалі яко смертельні вороги Українців“. — Часопись „Reichspost“ з д. 18 грудня помістила в статі п. з. „З часів московської господарки в східній Галичині й на Буковині“ огляд переслідування українства в часі російського наїзду. Статя

виявлює наперед політичні мотиви безпощадного нищення українського національного життя в Галичині й на Буковині російськими наїздниками та дає широкий образ сього переслідування. Для ілюстрації подає статя виїмки з декількох листів з описами російських звіртв. — Часопись „Reichspost“ з д. 14 падолиста подає в замітці п. з. „Непохитна жінка“ за „Свободою“ один епізод із часів інвазії. Ту саму замітку подала часопись „Budapester Tagblatt“ з д. 23 падолиста.

Про долю українських селянських родин, забраних насильно російськими військами при їх відвороті, та долю збаламучених московільством збігців з Галичини, подають відомости часописи: „Reichspost“ з д. 16 падолиста, п. з. „Галицькі Українці в Росії“, „Brünner Montagsblatt“ з д. 20 падолиста п. з. „Галицькі русофіли в Росії“, „Rumänischer Lloyd“ (Букарешт) з д. 17 грудня п. з. „Нужда українських втікачів“, „Neues Wiener Journal“ з д. 22 грудня п. з. „Українці в Росії“, „Silesia“ (Тешин) з д. 23 грудня п. з. „Українці в Росії“, „Oesterreichische Volkszeitung“ (Відень), з д. 23 жовтня п. з. „Жертва російських „освободителів“. — Увагу німецької преси звертає на себе також трагічна доля українського населення, евакуованого насильно російськими військовими властями з Холмщини й Волині. Часопись „Berliner Tageblatt“ з д. 19 грудня помістила статю п. з. „Українці, Лотиські та Жиди в часі втечі“, в якій подано за „Биржевими Відомостями“ опис життя збігців сих трьох народів. „Найтяжше, — читаємо в статі — годять ся з своїм новим положенням Українці. Вони нарікають, що не можуть працювати, хочуть радше вертати пішки домів, ніж тут їсти ласкавий хліб. Не задля своїх, що zostали ся там, задля родини, приятелів, ні, їх ціла туга звертає ся до рідного краю. Лікарі зовуть сю слабість: неврастенією збігців“. — Часопись „Hamburger Correspondent“ приносить д. 6 падолиста на сю тему статю п. з. „Нужда російських збігців“ (виїмки з фейлетона в Русск'ім Слові“ п. з. „Хрестна дорога“), часопись „Frankfurter Zeitung“ з д. 20 жовтня помістила статю під тим самим заголовком, часопись „Neuigkeits-Weltblatt“ (Відень) замітку п. з. „Нужда забраних до Росії“.

З нагоди поголосок про поворот українських політичних закладників з Росії помістила „Neue Freie Presse“ з д. 7 падолиста статейку п. з. „Галицькі закладники в Росії“ про заходи українських переселенців, котрі перебувають у Києві, добути дозвіл на поворот, а д. 14 грудня подібну замітку п. з. „Галицькі закладники в Тулі“. В тій самій справі помістила часопись „Reichspost“ з д. 20 падолиста статю п. з. „Визволення галицьких „закладників“ з російського воєнного полону“. Часопись „Kleine Zeitung“ помістила д. 29 грудня замітку п. з. „Українське духовенство в російській неволі“, часопись „Neuigkeits-Weltblatt“ з д. 27 падолиста замітку п. з. „Заходи в цілі визволення забраних до Росії послів.“ — Про житте митрополита Шептицького на заслання принесли короткі замітки часописи: „Fremdenblatt“ з д. 16 падолиста, „Neuigkeits-Weltblatt“ з дня 10 падолиста, „Reichenberger deutsche Volkszeitung“ з д. 11 падолиста, „Amstettner Wochenblatt“ з д. 21 падолиста, „Mährisch-Schlesischer Correspondent“ (Берно) з д. 11 падолиста, „Neue Mährisch-Schlesische Presse“ (Оломунець) з д. 18 падолиста, „Ostrauer Zeitung“ (Моравська Острава) з д. 17 падолиста, „Reichspost“

з д. 28 вересня, 9 й 16 падолиста, ілюстр. тижневник „Wiener Bilder“ з д. 19 грудня подав портрет митрополита. — Довшу життєпис бл. п. Костя Паньківського помістила часопись „Reichspost“ з д. 30 падолиста п. з. „Смерть засланця в Києві.“ Коротші посмертні згадки помістили часописи: „Neues Wiener Tagblatt“ з д. 3 грудня, „Fremdenblatt“ з д. 6 грудня, „Illustrierte Kronen-Zeitung“ з д. 7 грудня (також „Neue Freie Presse“, Ред.).

Із дрібніших заміток про відносини на російській Україні занотувати треба: замітку в берлінській часописи „Germania“ з д. 21 жовтня п. з. „Жадання українських кубанських козаків“ про промову представника кубанських козаків на всеросійським з'їзді міст з домаганням повної політичної амнесії в Росії, замітки про бурливі події на кооперативнім конгресі в Одесі в часописах: „Neues Wiener Abendblatt“ з дня 23 падолиста п. з. „Заборона української мови в Росії“, „Aussiger Tagblatt“ з дня 26 падолиста під тим самим заголовком, в берлінській „Germani“ п. з. „Російсько-українські противенства“, в „Breslauer Zeitung“ з д. 15 грудня під тим самим заголовком. — Часопись „Mecklenburger Warte“ (Вісмар) з д. 26 жовтня помістила п. з. „Евакуація західної України“ замітку про відносини в пограничних околицях Поділля й Бесарабії. — Часопись „Reichspost“ подала д. 13 падолиста за „Українським Словом“ стаття п. з. „Евакуація столиці Поділля“. — Про відносини на зайнятих українських територіях треба згадати такі статі й замітки: в часописи „Reichspost“ появилася д. 9 падолиста інформаційна замітка п. з. „Верхня зайнятої української території“, а д. 2 грудня стаття п. з. „Із Волині“ про відносини в зайнятій частині Волині. Берлінська часопись „Die Post“ з д. 6 падолиста помістила замітку п. з. „Українська територія, зайнята союзними військами“. Таку саму замітку помістила д. 6 падолиста часопись „Streffleurs Militärblatt“. — Загально подала німецька преса замітку про іменування Українця посадником Володимира Волинського. — Про розпорядок у справі українського шкільництва на зайнятих українських землях подала за „Ділом“ особні замітки крім австрійських часописей: „Mecklenburger Warte“ з д. 14 падолиста, „Vorwärts“ (Берлін) з д. 17 падолиста, „Leipziger Neueste Nachrichten“ з д. 9 падолиста, „Frankfurter Zeitung“ з д. 10 падолиста, „Neue Hamburger Zeitung“ з д. 13 падолиста. — Часопись „Reichspost“ помістила д. 7 падолиста статтю п. з. „В Холмщині“,

а д. 8 падолиста статтю п. з. „Національне питання в Холмщині“.

Віденська „Arbeiter Zeitung“ з д. 12 грудня приносить статтю Макса Вінтера п. з. „Відбудова в околицях Львова“. Автор подає свої враження з подорожі по галицьким воєнним терені, описує в розділі п. з. „Українське село“ знищене село Вільшаниця коло Львова та подає свою розмову з одною селянкою й начальником громади. — Часопись „Reichspost“ з д. 16 грудня помістила п. з. „В країні Башкірів яко полонений“ за львівською „Свободою“ лист співробітника тої часописи Олексі Кузьми з неволі до редакції, а д. 27 жовтня п. з. „В сибірській самотині“ за „Вістником С. в. У.“ лист д-ра В. Охримовича з заслання. — Ілюстрований віденський тижневник „Neue Illustrierte Zeitung“ з д. 25 грудня помістила статтю п. з. „Радник двору др. Іван Пулюй“, в якій подає з нагоди ювілею 70-літніх уродин сього вченого його життєпис і огляд його наукової та громадянської діяльності. До статі доданий портрет ювілята.

Загально помістила німецька преса Австро-Угорщини зазив Боевої Управи до складання дарунків для Укр. Січових Стрільців. — Замітку з нагоди річниці з'організованя відділу Гуцульських Добровольців помістили часописи: „Neues Wiener Tagblatt“ з д. 3 грудня п. з. „Річниця виставлення гуцульського корпусу“, „Neue Illustrierte Zeitung“ з д. 10 грудня під тим самим заголовком, „Reichspost“ з д. 3 грудня п. з. „Гуцульський корпус добровольців“. — Про хоробре захованне четвертого баталіону 24 (коломицького) полку піхоти подали замітки часописи: „Neues Wiener Journal“ з д. 18 грудня п. з. „Визначна хоробрість українського полку піхоти“, „Die Neue Zeitung“ (Відень) з д. 19 грудня п. з. „Наділення одного баталіону 263 медалями хоробрости“, „Reichspost“ з д. 19 грудня п. з. „Завзяті Українці“, „Neuigkeits-Weltblatt“ з д. 19 грудня п. з. „Хоробрі Українці“. — Тижневник „Neue Illustrierte Zeitung“ з д. 25 грудня подав фотографічну знімку українського жіночого комітету для помочи раненим жовнірам. — Тижневник „Wiener Bilder“ помітив д. 26 грудня фотографічну знімку п. з. „Український греко-католицький полевий курат Сембратович виголошує за фронтом по полевій службі на тренівім возі проповідь“. До знімки одана замітка п. з. „Полева служба на обознім возі“. д

Вісти.

Президія „Союзу визволення України“ просить Українців на зайнятих українських землях подавати їй як найдокладніші вістки про всякі тамошні обставини, зокрема про прояви українського життя.

Редакція просить полонених Українців присилати їй свої писання, вірші та статі.

Полонені Українці на санітарну поміч Українського Січового Війська. Наші земляки-полонені уладили в однім з австрійських таборів для полонених платну театральну виставу, дохід з якої призначили на санітарну поміч Українського Січового Війська. Вистава мала великий успіх і дала коло 200 корон чистого прибутку. Витаємо від щирого серця сей новий доказ українського патріотизму серед полонених з російської України.

Успіхи Винниченкової пєси. Винниченкова пєса „Брехня“ не тільки перейшла в Петербурзі огневу пробу першої вистави, але вдержала ся й на постійно в репертуарі Олександринського театру. Відси перейшла пєса нашого письменника, яка по словам „Руссаго Слова“ стільки напумула в Петербурзі, на сцену другої російської столиці — Москви. Дня 21 марта виставлено „Брехню“ як прем'єру

в московськім театрі Незлобіна. Пєса мала, як зазначає критика цілої преси, „великий успіх“, публіка безупинно й голосно викликувала також артистку Андрєєву, що по мистецьки відіграла ролю героїні „Брехні“, Наталії Павловни, й самого автора. П. Андрєєвій прийшло ся зі сцени сповістити публіку, що автора, В. Винниченка нема в театрі... Брехня увійде також у репертуар артистичної маандрівки артистки Е. Роціної-Інсарової, яка отсе взяла відпустку в петербурзькім Олександринськім театрі й об'їде з декількома новинами російського репертуару міста: Иркутськ, Томськ, Омськ, Харбін, Владивосток, Хабаровськ, Благовіщенськ, Чіту й інші міста Сибірі та далекого сходу. На бажання артистки поробив автор деякі скорочення пєси, потребу яких особливо в кінцевім акті виказувала петербурзька критика.

Наш земляк, оперовий співак Іван Алчевський, артист царських театрів по закінченню зимових виступів у московськім „Великім театрі“ приїхав з початком марта до Петербурга та почав свої виступи в Маріїнськім театрі в Гугенотах. Крім сього виступає гостинно на сцені опери „Народного Дому“ імени царя Миколи II., де між иншим перший раз у Петербурзі має виконати головну ролю в опері Сен-Сенса „Самсон і Деліла“. В сій опері співав уже не раз Алчевський з великим успіхом у Франції в присутности самого композитора.

Зайняті області східної Європи. В великій залі „Уранії“ у Відні говорив у понеділок 3 квітня професор берлінського університету др. Макс Зерінг про свою наукову подорож по зайнятих східних територіях. Середньо-європейський союз, який вийде з війни, — говорив прелетент, — збереже національності поодиноких зайнятих країн. Зайнятий простір на Сході обіймає коло 300000 квадратних кілометрів, з того Польща займає більше ніж третину. Її заселяє 12 мільйонів людей, а має вона 115000 кв. кіл. Господарські відносини Польщі могли-б бути добрі, та все-таки тепер не може Польща сама себе виживити. Польща належить до найгустіше заселених країв усього Сходу Європи. Земельна посідість сильно роздроблена поміж малих власників. Польський промисл доповнюється горішно-шляським промислом; він властиво дає життя країні. Збут промислу йде на Схід. Усі зайняті території на Сході йдуть під пануванням союзних держав Австро-Угорщини й Німеччини на зустріч блискучому розвитку. Що торкається Курляндії, то ці території аж до Фінляндії належать до германської культурної області. Литовська область знаходиться вся під німецькою властю, з Білоруси зайнято менше-більше четвертину, з України так з двадцять часть. Литва римо-католицька. В чистій Курляндії стрічається по містах, як і по дворах, дуже віраданні позначки німецького впливу. В Польщі виступає на місце німецької переваги — жидівство. Жидам живе в Польщі нужденно, вони займаються торгівлею найнижчих форм. Що має стати ся з тим нещасливим народом що творить 70% польського населення по містах, се буде питанням будучности. Курляндське населення з своїм німецьким горішим шаром духово дуже розвинене, зате литовське зістало ся позаду. Бесідник обговорював німецьку колонізацію в Росії, яку найгіршими способами поборювало російське правительство. Союзним великодержавам середньої Європи припала велика задача на Сході: внести в зайняті країни, які досі сильно упосліджувано, господарське виздоровлення й освіту. Численна публіка живо оплескувала референта за його інтересні висновки.

Церковно-славянська мова як новий спосіб „об'єднання“. В „Славянськiм благотворительнiм Обществi“ виголосив учитель морського корпусу І. Солосiн виклад на тему: „Національне відродження та церковно-славянська мова“, в якому підчеркнув потребу розбудження національної свідомости на основних „началах“ староруського життя й культури, що містяться в староруській письменности й церковно-славянській мові. Церковно-славянську мову треба тому пізнавати задля національного виховання. Тим більше, що вона „об'єднює“ „руські нарiччя і племена“. Для того треба для неї знайти відповідне місце в школах і тут звертати велику увагу на її важність. У дискусії над сiм рефератом забирали слово О. Соболевський, І. Євсєєв і А. Дмитровський.

Зменшення площі засіву на хліб у Росії. Офіційні дані міністерства хліборобства стверджують ті в високій мірі трівожні вiсти, які вже від початку осені почали надходити з різних сторін Росії про зменшення площі засіву озимого збіжжя. По відомостям, зібраним віділами сільської економії та сільського господарства, земськими управами та місцевою адміністрацією, зменшення площі засіву відноситься до України, південної частини надволзької території, Закавказзя й частини східних губерній, себто найбільш багатих хлібом провінцій. Зменшення площі засіву вносить від 20 до 50%.

Київський музей. На окремій нараді, що відбулася 20 лютого, рішено приступити в Києві до засновання київського обласного природничо-історичного, сільсько-господарського, промислового та суспільно-економічного музею. Матеріалу для такого музею вже тепер доволі, а при безнастанній звязи з суспільністю матеріал усе зростає. На приміщення намічено два павільони на території бувшої вистави, торговельний і машиновий. Музей, як загалом домагали ся на зборах, має бути чисто громадянською інституцією.

Тяжке положення Литовців у Росії. На литовськiм з'їзді, який недавно відбув ся, виявилось, що положення литовських виселенців у Росії дуже тяжке. Як про се свідчать делегати на з'їзді, багато виселенців говорять, що хотіли-б краще вмерти, ніж так мандрувати на чужині. Ще тяжче положення 15.000 пруських Литовців, виселених Росіянами при їх уступленні з Прусії. Вони розсіяні по Сибірі та центральній Росії. Праці знайти не можуть, бо не мають паперів. Їх положення так дуже тяжке, що дозорці, котрі провозжали їх на заслання, на власну руку просили місцеве населення допомогти чимсь Литовцям.

Величезні втрати Росіян. До 30 грудня 1915 р. втратила Росія не менше ніж 5. 4 мільона, себто дві третини 18 річників, з яких складало ся військо першої лінії з початком війни. По „Dagens Nyheter“ з 4 марта вносить урядове, хоч досі не оповіщене число російських рядових, що впали від 1 січня до 31 грудня 1915 р., 1.942.610, число офіцерів, що впали на полі бою від початку війни, 125.936. З досвіду знаємо, що відношення погинулих до ранених вносить 1:4. В такім разі вносить число російських ранених до кінця 1915 р., 7.370.940 споміж рядових, а 501.000 споміж офіцерів. З уваги на відомі лихі санітарні відносини в Росії зарожено рахувати ся, коли приймемо ся, що $\frac{3}{4}$ ранених вертають знову на поле бою, а $\frac{2}{3}$, кругло 1.474.000 стали каліками. Таким робом втратила російська армія за 1915 р. понад 3:3 мільона. До того приходять полонені Москалі, число котрих у Німеччині вносить з кінцем 1915 р. кругло 1:1, в Австро-Угорщині понад 0:4 мільона, разом понад 1:5 мільона. Отже втрати російської армії вносять 4:8 мільонів у рядових і від початку війни до 31 грудня 1915 р. кругло 225.000 офіцерів. До того треба дорахувати втрати в умерлих і каліках у 1914 р. Дня 6 січня 1915 р. подав „Matin“ число погинулих і ранених російських рядовиків на 1.650.000. В сiм числі є найменше 350.000 умерлих, а 1.300.000 ранених, з котрих 360.000 стали каліками. Таким способом втрати російських армій в умерлих і ранених у 1914 р. вносять 610.000. Разом з повищими числами дає се 5:4 мільонів. Вимовні се числа, хоч і тут не вчислені втрати Росіян у боротьбах за грудень 1914 р., в новорічній російській офензиві на бесарабськiм і подільськiм фронті та в зовсім невдатній офензиві проти фронту Гiнденбурга.

Виказ жертв

на полонених Українцiв:

пріими: д. Іван Палійчук, Драгасимів, 20 К, на яку квоту зложили ся: Іван Палійчук 8 К, Василь Чичул Пентели 4 К, Евфрозина Фербей 3:40 К, по 1 К: Катерина Вакарук, Марія Винничук, Катерина Гаврильчук, Іван Горап, Хведір Тодорук, далі Ілля Чичул 40 сот. і Анна Маценко 10 сот.; д. І. Сквартнянський, Новорадомск, 1 К.

книжками: пані Галя Бурачинська, Бергомент н/С. „Матеріали до укр. етнології“ т. XII, „Етногр. Збірник“ т. III, „Записки Н. Т. III.“ т. III, 1 кн. і 45 бр.

Складаючи щіру подяку за сi жертви, просимо дуже дальших, щедріших, бо просьбам, котрі щоденно дістає „Союз“ від полонених земляків, можемо тільки в дуже малій часті вдоволити.

Зміст: С. Томашівський. Церковний бік української справи. III—IV. Др. А. Ганкевич. Українська справа в румунськiм парламенті. — М. Троцький. Без зміни. — Б. Асан. Ідансько-одеська шия та змагання Німеччини до Чорного моря. — З. К.—я. Голоси західно-європейських письменників про Шевченка та його твори. II. — З поезій полонених-Українців: М. Струмюк. Козача доля. Ялиця. — У. С. С. Юра Шкрумеляка. Сідами пісні У. С. С. І. — О. Киріленко. Українці в Америці. — Німецька преса про українську справу. — Вісти: Полонені Українці на санітарну поміч У. С. В. Успіхи Винничкової неси. Наш земляк, оперовий співак, Іван Адачевський. Зайняті області східної Європи. Церковно-славянська мова як новий спосіб „об'єднання“. Зменшення площі засіву на хліб Росії. Київський музей. Тяжке положення Литовців у Росії. Величезні втрати Росіян. — Виказ жертв.

Вiдповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні.